

10 ÅRTIER

1885 - 1985 - FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE - AF FINN HILSTED

Snaregade – noget af det mest gammelkøbenhavnske med det genopførte Nikolaj spir fra 1909. En af brygger Jacobsens drømme om »Byen med de skønne Taarne«.

10 ÅRTIER

1885 - 1985 – FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE – AF FINN HILSTED

(UDPLUK AF FORHANDLINGS-PROTOKOLLERNE)

BILLEDUDVALG: STEFFEN LINVALD

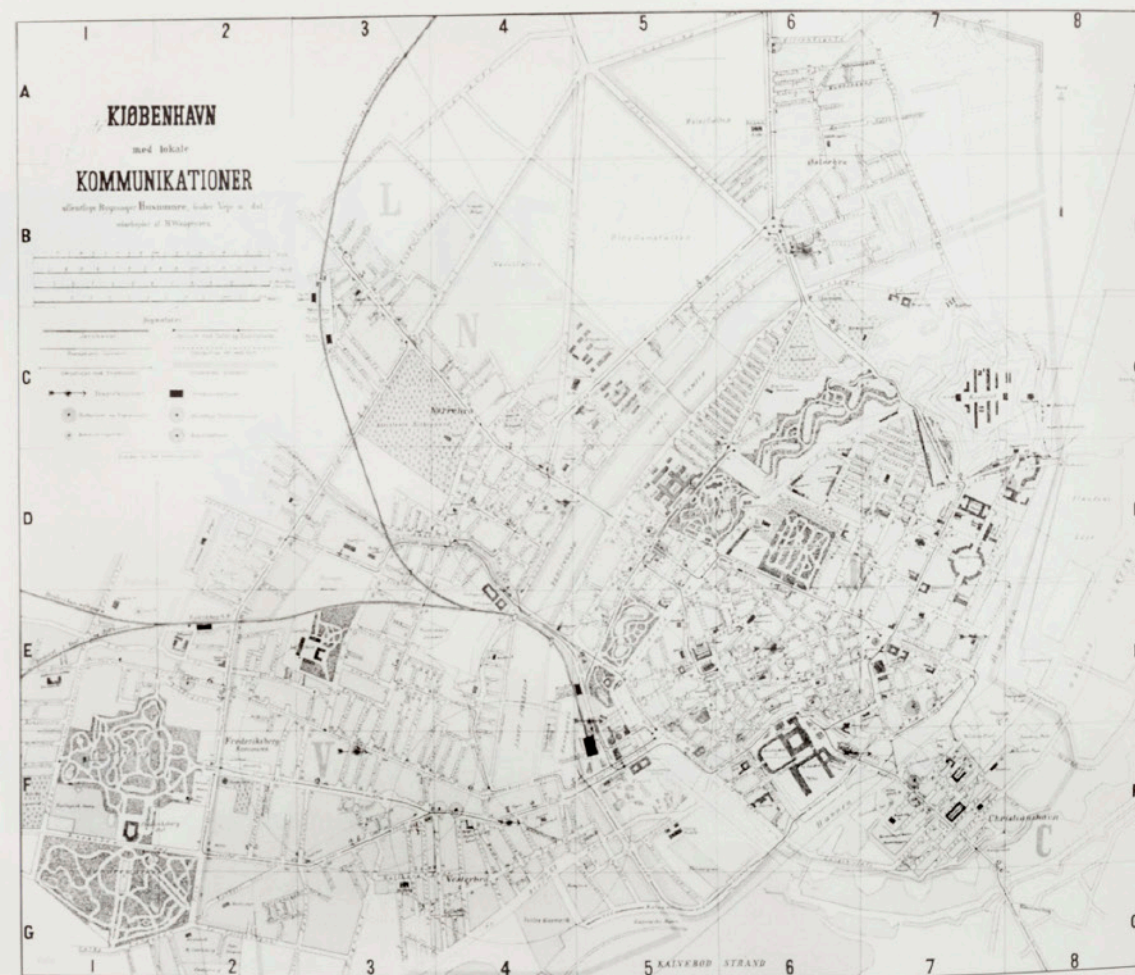
Nyt Nordisk Forlag
Arnold Busck

Foreningen bringer herved sin hjertelige tak for støtte til denne publikation til følgende fonde:

Amagerbanken
 Bikubenfonden
 Den Berlingske Fond
 Fonden for Dansk Bygningskultur
 Fonden til Fædrelandets Vel
 Forenede Kreditforeningers Fond
 Fredningsstyrelsen
 Hafnia-Haand i Haand Fondet
 Industriens Hus A/S
 Konsul George Jorck og hustru Emma Jorcks Fond
 Magasin du Nord's Fond
 Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat
 Politikens Fond
 m.fl.

*Det var alt, hvad der var af
 København og Frederiksberg
 i 1885.*

*Så fornemt sad bestyrelsen i arkitekt
 Jens Møller-Jensens stole (fra 1909).*

Indholdsfortegnelse

	side		side
Starten	5	Demonstrationsår	36
Pynt contra meget andet	6	Ærestræer	37
Et større udsyn	7	Udenrigsministeriprojektet m.v.	38
Det nye århundredes begyndelse	9	Blandt andet om Vestamager	39
Også byplanlægning	10	Overalt i byen	39
Op mod 1. verdenskrig	11	Banegårdsgraven og stort protestmøde	40
Efterkrigsudvikling	14	Bl. a. om en smedje og om motorgader- og veje	41
Om parker og volde samt adskilligt andet	14	Om delvis gamle huse og igen om Søerne	41
Påny større projekter	17	Bellahøjarealerne	42
Balladeår 1928 samt ris og ros	18	Demokratiseringsforsøg	42
Økonomiske kriseår	20	Lokalplan indre Nørrebro m.v.	43
Igen førkrigsår	21	Alskens former for forskønnelse	44
Atter krigsår	22	Om Søfronten og Toftegårds Plads	45
Igen efterkrigsår	24	Mest om Amaliehaven og andre havnepunkter	47
Slaget om gamle bydel	26	1984 - det 99. år	48
Efter stormen	27	Diplomeringer	50
Igen byplanår	29	Foreningens større publikationer	52
Parkerne - fredningen!	31		
De glade tressere	31		
U baner og parkering	33		
På det nærmeste Østerbro	33		
Træer i byen	33		
Tressernes slutning	34		
Det sidste decennium - og lidt mere	36		
Noget om parkering	36		

Forord

Denne bog gav anledning til gennemgang af Foreningens arkivalier. Resultaterne opnået af Foreningen skyldes en beundringsværdig, mangeartet indsats gennem de 100 år af en lang række mænd og kvinder. En ganske uselvisk indsats alene gjort af kærlighed til deres by. Og naturligvis også med lidte skuffelser.

Det har tillige slået forfatteren, hvor mange resultater der er opnåede – ved begrundede skrivelser, ved samtaler og tallose møder på rette plan, ved samvirken med andre foreninger og med privatpersoner. Nu og da således at det er svært at sige – det opnåede Forskønnelsen, det udrettede Forskønnelsen alene.

Men påvirkningerne, bearbejdelsen af den offentlige mening og af myndighedernes og borgernes indstilling trækker sine spor på kryds og tværs gennem det omfattende materiale i verdens formentlig ældste – stadig bestående miljøforening. Min bedste tak for hjælp til billedudvalg til fhv. museumschef Steffen Linvald og til Elsebeth Koefoed for praktisk hjælp med manuskriptskrivning etc.

Forfatteren

Starten

Den 9. maj 1885 samledes en række herrer i Linnésgade nr. 25 i de Blanch'ske selskabslokaler, hvor nu Lademanns forlag har til huse. Altså udenfor »voldene«, og i et nybygget hus i Voldgadekvarteret af den type, vi nu igen er begyndt at interessere os for i denne post-modernismens tid. Godt med pilastre, kannelurer og konsoller.

På den anden side Søerne rejste brokvarterer sig – arbejderbefolkningens hjemsteder – i takt med den industrielle udvikling. Enkle, fattige og prunkløse.

I København og omegn var der i øvrigt i 1885 ca. 280.000 indbyggere.

Om stiftelsen af Foreningen bragtes i øvrigt i Illustreret Tidende denne annonce:

**Foreningen
Hovedstadens Forskønnelse.**

På et den 9. d. M. afholdt Møde blev der stillet en Forening med det Formaal at virke til Forskønnelse af Hovedstaden. Dette Formaal søges nået ved enhver eller andre ydkommande Virksomhed og særlig derved, at Foreningen med Autoritet eller Udenfor af dekorativ Samtykke paa dertil egnede Steder anbringer Kunstværker indviede i Foreningen. Denne eller allerede hævede Medborgere og Medborgerinder til at sin rette Betydning. Denne eller allerede hævede Medlemmer, men for at få alle udenfor Hovedstaden, som er kjendte, at København – hvad alle er fremkommet i i høj Grad naar tilbage for de Sætte af Udviklens større Byer i Henseende til ydre Sjæls-rikkelige Moment for Samfundet. I Foreningen overkommelig for saa mange som muligt er Komitéen sat til at Kr. særlig dog kan ogsaa større Aarsidig regnes, ligesom man kan blive livligt Medlem ved at yde 100 Kr. en Gang for alle.

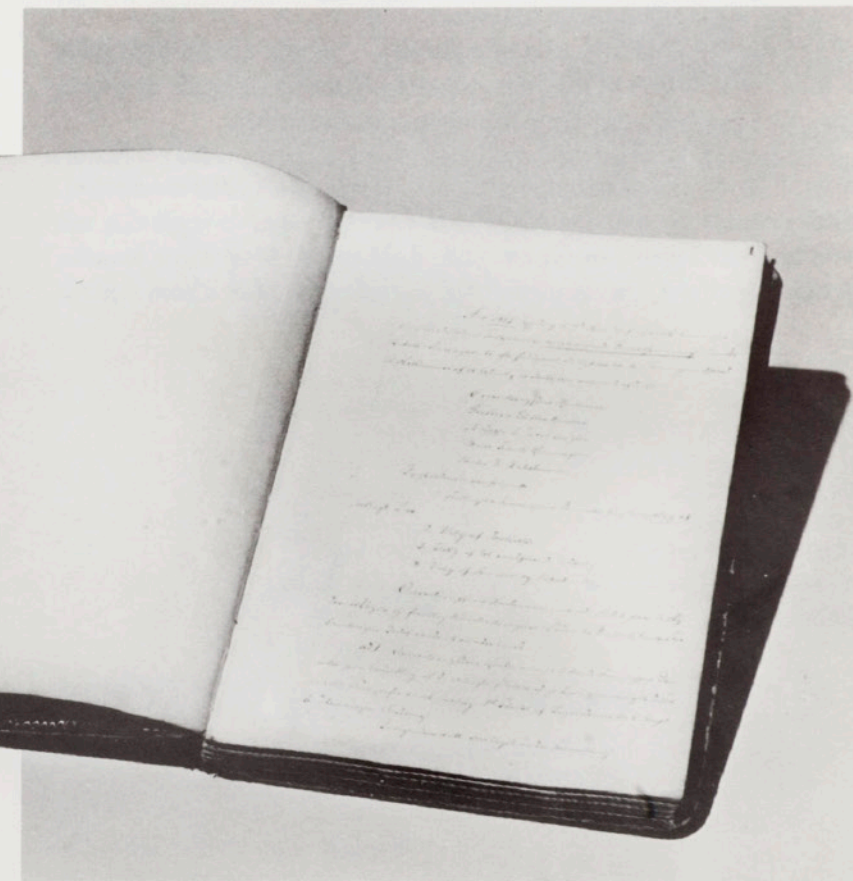
Til at realisere Udsigt, som Bestyrelsen kan sammekalde, saa ofte den finder Anledning dertil, har følgende Herrer modtaget Valg:

Generalkonstl. O. S. de Coninck, Arkitekt, Professor V. Dahlerup, Etatsraad, Baudirektør i Østrik, Dr. med. Dipont Edmund Hansen Graf, Fabrikker, Borgerrepræsentant C. A. Hagemann, Cand. philol. Skolebestyrer A. G. H. Hauch, Oberst, for Høstler, Fabrikant, Borgerrepræsentant Severin Koch, Direktør i Fabrikker, Borgerrepræsentationen P. Koch, Direktør i Nationalbanken M. Levy, Konstitueret Formand, Chr. Lued, Oberstlieutenant i Nationalbanken M. Levy, Konstitueret Formand, E. Petersen, Malmestyrer, Borgerrepræsentant E. C. P. Mønstad, Overformyndet Th. Schou, Billedhugger, Professor Th. Stein og Professor F. Vermehren, Direktør Th. Ehnert af underrettede Bestyrelsesmedlemmer modtager Indmeldelser.

København, den 12. Maj 1885.

Ludvig Bing, Fabrikant, Vesterbrogade 149. V.	V. Bissen, Billedhugger, Vesterbrogade 131. K.
Gustav Hansen, Crosserør.	Fr. Harlemann, Overretssagfører.
Amaliegade 15. K.	Formand, Frederiksborggade 20. K.
Frants Henningsen, Maler.	Hans I. Holm, Arkitekt, Professor v. Konstakademiet, Christiansborg. K.
Bredgade 33. K.	C. Jacobsen Jun., Brygger.
Th. Hultemøller, Fabrikant, Borgerrepræsentant, Nansensgade 29. K.	Bryggerstævne 6. K.
	K. Zahrmann, Maler, Amaliegade 30. K.

Den første bestyrelsesprotokol fra 1885 med første side.

dog: »at Ungdommens Opdragelse laae udenfor Foreningens Formaal«! Det gør den måske stadig.

»En Passage for Kjørende og Ridende paa tværs af Kongens Have op mod Kunstmusæet« var man ikke meget for – højst en spadsere-sti – de kongelige driverihaver ud mod Sølvgade måtte ikke forstyrres.

En gave til Foreningen i 1895 – nemlig en del af det smukke gitter foran Odd Fellow Palæet (tidligere det Schimmelmanske Palæ) blev videreoverdraget til Kunstindustrimuseet.

Og så kom der tilmed »forskønnelsespenge« i kassen – stort legat til udsmykning med skulpturer og fontæner fra arkitekten, friherre Theophilus Hansen. Danskeren der var et lysende navn på Wiens arkitekthimmel.

Der arbejdedes på at åbne pladsen om Helligåndskirken for publikum – også det lykkedes.

Nyhavn – dette sted i byen, hvor vandet trænger helt op til stadens hjerte – var det også galt med. I et anfald af virkelig finfølelse havde man anbragt først en støbejerns, gråmalet nødtørftsanstalt og bagved et missionshus i træ kaldet Bethelskibet – lige i udsigten, der hvor mindeankeret nu ligger. Begge dele forsvandt først omkring 1906 efter langvarige kampanjer fra Foreningens side. I dag kan man dog heldigvis lette sig underjordisk, da Foreningen ikke er umenneskelig også efter forslag stillet af denne.

Så gik den ikke med at redde Østervold og Dronningens Mølle (ved Østerport), og i øvrigt indtrådte Martin Nyrop – hin storartede arkitekt – i bestyrelsen i 1895 og blev der en årrække. Kommunen fik såmænd også ros for at have plantet nogle enkeltstående træer i byen – det var altså noget nyt og særligt.

»Kathinka – Kathinka luk vinduet op«: Nyhavnshusene sat i farver af Foreningen i 1908.

Dernæst fandt Turistforening og Forskønnelsesforening sammen i et fælles udvalg om Christiansborg slots genopførelse efter branden i 1884 og om Slotsholmens regulering.

Og dertil en ting vi stadig kan glæde os over. Foreningen fik arkitekt Martin Borch til at lave første udkast til buegangen under Regensen (endelig færdiggjort i 1908) – en genial løsning på en evig trafikknude. Og sandelig om man ikke også forærede Regensen 2 smedejernslygteholdere til det nye elektriske lys. De sidder der i øvrigt endnu. De kunne trænge til en oppudsning!

Selvom man var en halvfattig Forening, bidrog man dog med 2000 kr. til opfyldning af Frelsers kirkes tårn og spir – det må vist kaldes en »grand gæste« målt i den tids pengeværdi.

Man ville i øvrigt ikke have en foreslået kirke i Ørstedsparken – altså allerede dengang et første led i den lange kamp – parkerne må være urørlige!

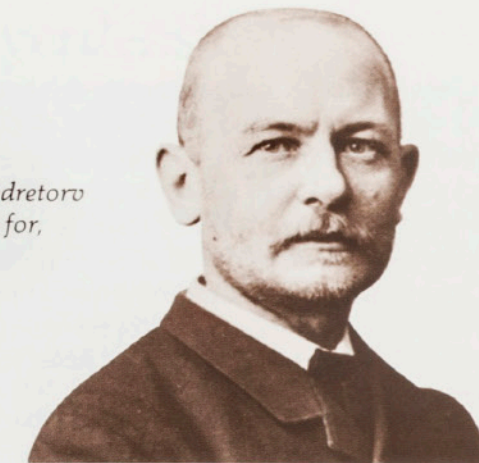
Det nye århundredes begyndelse

Mest en del småsager og de evige klager over pengemangel. Men allerede i 1902 planer og modeller til omdannelse af Gråbrødretorv, hvor der havde været slagterboder.

Den indre del af Langelinieprojektet bliver realiseret – det skulle senere blive en langt større sag.

Og så kom det tidligere bestyrelsesmedlem, maleren Kr. Zahrtmann med skitser til bemaling af husene ved Gråbrødretorv. Arki-

Maler Kristian Zahrtmann 1843-1917.

Flag og høje hatte på Gråbrødretorv 1904, da Foreningen sørgede for, at husene fik farver på.

tekt Jens Møller-Jensen, mangeårig drivkraft i Foreningen slutter sig hertil og har møder med grundejerne, der er positive. Pengene bevilges. Og ville vi undvære Gråbrødretorv med den festlige bemaling i dag? Ligeså godt gik det senere i 1908 med bemalingen af Nyhavns huse. Her igen Møller-Jensen som brændende initiativtager. Talrige møder med ejerne og afstemning af farverne.

Også forslag til smuk skiltning fremkom. Vi mangler stadig en del i skiltekultur hertillands. Blot forretningslivet ville forstå, at det smukke skilt, som tager hensyn til huset og omgivelserne, tillige sælger bedre.

Maler, arkitekt
Jens Møller-Jensen
1869-1948.

Også byplanlægning

Nyrop sagde noget godt og rammende i 1906: »Selvom Foreningen for Eksempel vedrørende Fælledeerne ikke kunde gennemføre alle de Sager, den havde taget under Behandling, vilde det dog ikke være uden Betydning, at Spørgsmaal om Gjennemførelse af Planer til Stadens Forskjønnelse vare blevne rejste af Foreningen, og man maatte haabe, at der i Tidens Løb vilde blive taget Hensyn til, hvad Foreningen saaledes havde fremskaffet og fremdraget.« – Profetiske ord!

I øvrigt sagde han samtidigt om datiden: »at det var meget beklageligt, saalangt vi var tilbage med at lægge Planer for Udvidelse af Byen. Anlæg af nye Gader var præget af Mangel paa Hensyn til Skjønheden og Helheden.«

En stor udstilling af dekorative forretningskilte blev der også tid til.

Samme år altså i 1906 tiltrådte ingeniør Alexander Foss bestyrelsen.

Så er vi oppe omkring 1907.

Sammen med Akademiet støtter man varmt genopførelsen af spiret på Nikolaj Tårn.

Martin Nyrop får af Foreningen til opgave at komme med forslag vedrørende det miserabelt henliggende Vesterbros Torv – planen skulle til Magistraten.

Samtidig greb Foreningen igen ned i sækken med pynt. Men er billedhugger Harboes lille dreng i fontænen på torvet ikke en helt nydelig ting, – og bagved har vi de to stærke tårne på Nyrops Elias-kirke.

Noget andet er, at torvet i dag henligger i et rædsomt parkeringsrod, omgivet af pølsevogne og cafeterier. Der er en aksefast linie fra

Professor, arkitekt
Martin Nyrop
1849-1921.

kirken til det afskærmede springvand, men alt er forstyrret af uorden. Her kunne skabes en venlig, harmonisk plads med fortovsserivering.

Alexander Foss lagde sig nu stærkt ind i forhandlingerne med planen om en strandvej fra havnen til at begynde med til Charlottenlund. Den realiseredes aldrig, selvom vi fik vandstrandvejen Charlottenlund til Klampenborg i 1930'erne.

Bedre held var der med de første spæde planer til en strandvej langs Amagers østkyst. Planerne fortsattes, og den kom da, omend det tog lang tid. Igen blev det et samspil mellem Foreningen og Magistraten.

Carl Jacobsen fik hyldest og klapsalver for sit spir på Nikolaj. Slagterboderne nedenfor var revet ned. Store møder og diverse forslag om hvad så der? Det endte med den lidt ubehageligt forkortede kirkebygning skænket af en privatmand.

Demæst skulle milestenene landet over erstattes af kilometersten. På de gamle byportes plads, Vester- Nørre- Øster- og Amagerport, skulle anbringes de såkaldte nulpunktsten. Mange forhandlinger og P.V. Jensen-Klints forslag løb af med sejren i tyverne. De står der pænt og lidt ubemærkede i dag.

Op mod 1. verdenskrig

Man kunne ikke lide den »nu forekommende ret påtrængende Reklamering ved Lysapparater paa Tagene« og ville have sådanne beskattet og dermed reducerede.

Næste store slag fra Carl Jacobsens side var forslaget om spiret på Frue Kirke – nedbrændt under Englændernes angreb i 1807. Der var store offentlige møder herom og – store divergenser.

Foreningen støttede Carl Jacobsens plan også overfor kultusministeren – men den faldt. Mon ikke vi alligevel skal være glade for, at C.F. Hansens kirke stadig står, som den var tænkt?

Byplanarkitekten Egil Fischer, der var medlem af Foreningens rådgivende udvalg, kommer blandt andre i 1912-13 med bebyggelsesplan for det gamle banegårdsterræn ved Vesterbrogade. Det blev en stor og langvarig historie, inden bebyggelserne begyndte at rejse sig – og noget helt andet. Ejendommen »Vesterport« i 1932 og så slag i slag særligt efter 2. verdenskrig.

Foreningens bestyrelse var i årene op mod 1914 besat med gode arkitekter som Ulrik Plesner og Gotfred Tvede, ligesom maleren N.V. Dorph var medlem.

De første forhandlinger indledes med Christianshavns Grundejerforening om en genoprettelse af de sørgelige jord- og grusbunker, som volden var blevet til. I 1913 inddrages Magistraten i forhandlingerne, og ved borgmester Marstrands velvilje fik Foreningen materiale fra Rådhuset til at lade udarbejde en genoprettelsesplan.

Foreningens formål ændres nu til – ganske kortfattet »at virke til Forskjønnelse af Hovedstaden«. Et formål den jo da allerede i mange år havde efterlevet.

I 1914 opfordrer man billedhugger Jens Lund til at komme med forslag til et bymærke – et skelmærke på Strandvejen, hvor Køben-

havns og Gentoftes kommuner støder sammen. Det står der fra 1926 i lys sandsten overfor Tuborg.

Så danner man Fællesudvalget i 1914 med repræsentanter for Den danske Turistforening – Foreningen til gamle Bygningers Bevaring og Foreningen for Naturfredning. Udvalget skulle bl.a. tage sig af så forskellige ting som: Forslag til Lov om Naturfredning – Møens Klints bevaring! – Strandvejen mellem København og Helsingør – Strandvej langs Amagers østkyst og bevaring af nogle gamle bygninger langs Strandvejen. Ja, der var endog forslag om en Forening til Landets Forskønnelse. (Det blev indirekte realiseret mange år efter gennem »Sammenslutningen for Bygnings- og Landskabskultur« nu med 110 lokalforeninger repræsenterende henved 20.000 medlemmer).

Dernæst fremkom der planer om lemlæstelse af Frederiks hospital efter overflytningen til det nye Rigshospital i 1910. Finansministeriet ville godhedsfuldt i 1914 bevare pavillonerne mod Bredgade og Amaliegade. Resten skulle rives ned og erstattes af nybyggeri. Det gik jo heldigvis anderledes efter voldsom modstand. Helheden blev bevaret og Kunstindustrimuseet rykkede ind.

I Frederiksberg kommunes udvalg om nyordningen af Frederiksberg Allé indtrådte fra Foreningen Alexander Foss og arkitekterne Hack Kampmann samt Thorvald Jørgensen. Kai Gottlob vandt den udskrevne konkurrence herom.

Byplanarkitekten Egil Fischer var utilfreds med den forestående regulering af Kongens Nytorv, der blot var sporvejsteknisk ud-tænkt. Endnu i dag er der bestandigt henlagte forslag og konkurren- cer om at gøre denne plads bedre. Og minsandten – samme Fischer henleder også i 1915 opmærksomheden på de kommende havnean-

lægs indflydelse (sydhavn etc.) på byens fremtidige udseende. Under en noget anden synsvinkel – stadig en brandaktuel sag jvf. den nyligt udskrevne konkurrence om havnens fremtid.

Indvendinger kom om hovedstadens yderdistrikter, som ofte voksede vildt og uskønt. Der burde gøres noget her – men det kneb med midler og kræfter.

Så er vi nået til 1917. På slutningen af 1. verdenskrig er stemningen lav og aktiviteterne ret få. Dette skulle dog snart ændres.

Imidlertid tages et af de store problemer op. Søernes regulering – en evigt tilbagevendende sag. I dette år beder bestyrelsen Ulrik Plesner komme med en plan.

Og på 1918 generalforsamlingen kan man fortælle, efter møder i bestyrelsen med Plesner, at en landskabelig indramning af Søerne med bredder og småholme finder man forkert. Det formuleres således: Bassinernes geometriske form og karakteren af de Søerne om-givende huse umuliggør en regulering efter landskabelige linjer og søbredderne bør derfor gives »en mere arkitektonisk Indramning«. Ulrik Plesner udarbejder plan efter disse linjer.

Med Christianshavns vold er man i gang med genopretningen og reguleringen, og samler penge ind gennem en privat Voldkomité under Foreningen.

I sin tid forærede Foreningen en lille brønd til anbringelse ved den senere nedlagte Klampenborg station i Gyldenløvesgade. Der er nu enighed med Kommunen om at flytte den til Nikolaj Plads, hvor den stadig står med sin lille vandstråle.

Joakim Skovgaards og Thorvald Bindsbølls springvand på Rådhuspladsen mangler stadig midtfigurerne Tyren og Dragen, og Foreningen er igang med at skaffe midler til fuldendelsen af Drage-

springvandet (fuldendt 1923).

Så anbefaler man Kommunen, at der plantes træer langs Ingerslevsgade. De er stadig ikke plantede. Stadsgartneren efterlyser beplantningsforslag. Her er et.

Tegninger til smukke og billige udhængsskilte for små handlende er der stadig arbejde med, og plakatkunst belyses ved et velbesøgt foredrag.

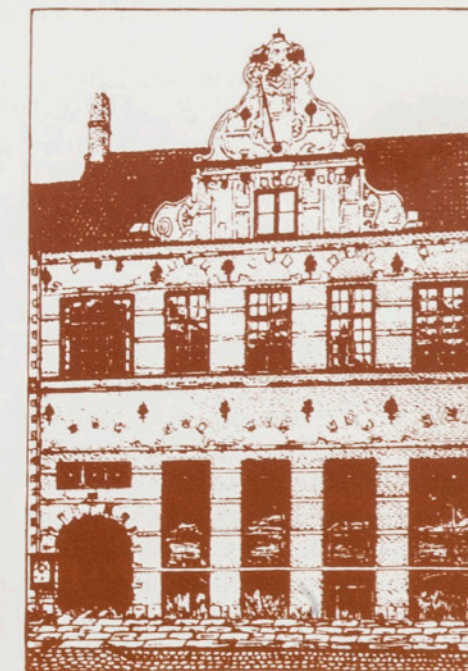
I 1918 noterer Foreningens daværende meget nidkære sekretær:

»Der er 2981 ankomne Sager og udfærdiget 790 Skrivelser. Hertil kommer Møder og personlige Samtaler«.

Med bowlerhatte og i sorte frakker beser en deputation fra Foreningen og myndighederne den genoprettede Christianshavns Vold i 1918.

Efterslægtsselskabets prægtige renaissancehus på Østergade, hvor Illum nu ligger. Nedrivningen i 1913 gav stødet til den første bygningsfredningslov af 1918.

Efterkrigsudvikling

Det lykkes at få skubbet beliggenheden af den nye Nyboder skole længere ned mod Rigensgade, så udsigten til Marmorkirkens kuppel ikke forringes fra Østerport.

I øvrigt mange og ret spredte initiativer.

Således forsøg på at redde den dejlige bindingsværksbygning Reimer Wildes gård fra 1688, med gavlkvist og karakteristiske murankre. Den lå i den nedrevne Brogade, hvor Udenrigsministeriet nu ligger. Men den faldt i 1938 tillige med andre gode borgerhuse, for en midlertidig gadeudvidelse. Til gengæld støttede Foreningen økonomisk restaureringen af den smukke, men medtagne Stanleys gård fra 1755 på Overgaden mellem Lille og Store Søndervoldstræde. I øvrigt udtaler man – og det gælder stadig: *»Bestyrelsen er nu som før mod at anbringe Træer og Blomster paa Steder, hvor Forholdene ikke motiverer deres Anbringelse«*.

Endvidere vil Foreningen afholde en konkurrence om: *»Smaa Drikkebrønde for Heste og Hunde til Erstatning for de Vandings-Trug, der for Tiden findes paa flere Steder i Byen«*.

Træerne – de ret få dengang på Gammel- og Nytorv – ønskedes fjernet for at bevare pladsens helhed. Det gik ganske anderledes i halvfjerdsenerne: Adskillige træer planter da, så pladsen er opløst og ved at synke hen i skov, som skjuler de smukkeste huse. Grunden: Parkeringsplads foran Domhuset skulle bevares og delvis skjules. Offentlige protestmøder hjalp ikke. Herom senere.

Det rædsomme Danmarksmonument, som oprindeligt stod foran Kunstmuseet – nu gemt ved Østervold – ønskedes fjernet – hvad det også blev. Og bestyrelsen støttede i øvrigt tanken om at *»lade de nuværende 3 Løver erstatte af andre, der i højere Grad lignede Repræsentanter for denne Dyrefamilie«*.

Bestyrelsen skriver til Indenrigsministeriet om en konkurrence angående Rosenborg Have. Havens træbestand er uglejet, monumenterne for tilfældigt anbragt, og ekscerpladsen bør inddrages i haven.

Og så kommer der meddelelser fra Ulrik Plesner om, at han giver op overfor planerne om at give Søerne en »arkitektonisk« indramning jvf. ovenfor. Bestyrelsen vil nu så søge en løsning i lighed med Sct. Jørgens Sø.

Foreningen har i Rådhushallen i 1918 afholdt den største plakatudstilling, »der er vist her hjemme« – og det med succes.

I 1920 er bemaling af bygninger og momumenter med »Kridt og Kul« steget til nye højder og nu træder Foreningen i forhandling med skolevæsenet om en påvirkning af børnene. Og så kendte de ikke engang, hvad nutidens spraydåser kan bevirke!

Om parker og volde samt adskilligt andet

I dette år 1920 sendtes en lang begrundet indstilling om Frederiksberg Have og Søndermarken til Indenrigsministeriet af et Foreningssudvalg med bl.a. arkitekt Aage Rafn, havearkitekt Erstad-Jørgensen og professor Hack Kampmann.

»Haverne var ikke ordentligt forstmaessigt plejet, Lindealléerne var ved at blive kvalte eller gå til, også op mod Slottet, Terrasserne foran Slottet ved at synke sammen o.s.v.« Der blev givet en række forslag til udtynding, nyplantning og andre forbedringer.

Foreningens tidligere bomærke og medalje – den vingede Pegasus (billedhugger L. Brandstrup).

Grosserer Christian Holm 1867-1939.

Et fælles udvalg af Indenrigsministeriet, Magistraten og Foreningen angående Rosenborg Haves fremtid var blevet enigt om at udskrive offentlig konkurrence, som i øvrigt ikke gav overbevisende resultater. Sagen blev taget op igen senere.

De dalende kulpriser måtte vel nu kunne bevirke, at adskillige af byens springvand, der i flere år havde stået tørre, nu igen fik tryk på pumperne.

Og så får Foreningens formand, grosserer Chr. Holm første eksemplar af den hændrende broncemedaille udført af billedhuggeren

Ludvig Brandstrup (med Foreningens gamle bomærke – den vingede Pegasus). Det er for Holms utrættelige indsats og resultater med retableringen af Christianshavns Vold. (Han fik senere en mindesten på selve volden.)

I 1922 er man ved at træde ved siden af. Der er forslag om at flytte Nationalmuseet til Kastellet. Foreningen går ind herfor, da Kastellet er ved at forfalde og kan risikere at blive raseret til almindelig bebyggelse. Ved at placere Nationalmuseet der kunne dog portene, kirken og kommandantboligen samt udenværkerne voldene bevares.

Det skete ikke. Nationalmuseet blev udvidet på sin gamle plads og senere i Brede. Kastellet blev restaureret med arkitektonisk forståelse og stor dygtighed af Forsvarets Bygningstjeneste. Og som det nu kan gå her i livet – dette belønnes med Foreningens diplom i 1956 for restaurering af voldanlægget og udtynding i beplantningen. I 1982 gjaldt diplommet selve bygningsanlægget.

Stort byplanmøde i Rådhushallen i juni 1921, hvor Foreningen deltog sammen med Akademisk Arkitektforening, Ingeniørforeningen, Landsforeningen Bedre Byggeskik og Landinspektørforeningen. Drøftelse af trafikale, hygiejniske og æstetiske forhold. Selvfølgelig i forbindelse med udstillede byplaner.

Dette var kun en begyndelse på noget, der skulle få stadig mere vidtrækkende betydning.

Dragespringvandet på Rådhuspladsen ville nu blive færdiggjort. Midlerne var fremskaffede.

Den forsømte plads omkring Helligåndskirken burde reguleres. Det blev den også – i firserne – efter en række indlæg og forslag fra Foreningen og andre.

Bronzemedajllen gik i 1923 til de kongelige bygningsinspektører Thorvald Jørgensen og Magdahl Nielsen for deres fremragende udformning af Bibliotekshaven mellem Rigsarkivet og Det kongelige Bibliotek.

Bestyrelsen vil i foråret 1924 afholde et større møde om Vestenceinten – Vestvolden – »dette pragtfulde Terrain« nu opgivet af militæret.

I 1924 forhandlinger med Byplanlaboratoriet om udvidelse af Gammel Køge Landevej, hvor automobilismen nu begyndte at kræve sit.

Endvidere henvendelse til Magistraten om at Tivoli burde harmonisere sine bygninger mod Hovedbanegården. Det skete gradvis, og tilrejsende kunne snart ikke mere tro, at de var ankommet til en arabisk minaretby.

Livlig diskussion i 1925 om hvordan man bedst kunne bevare facaden på Thorvaldsens Museum, der er ved at forfalde med Sonnes frise af Thorvaldsens hjemkomst. Det klarede Axel Salto i årene 1944-59.

Over Vestenceinten skulle der af flyverkorpsset tages en luftfilm for at få – overblik – dette var hidtil mislykkedes – sagen udsat.

I disse år sad arkitekt, professor Edvard Thomsen i bestyrelsen og maleren, professor Aksel Jørgensen samt havearkitekt C. Th. Sørensen.

Bronzemedajllen blev igen uddelt – denne gang til direktør, brygger Helge Jacobsen for rejsningen af Dantesøjlen foran Glyptoteket.

Foreningens diplom fra tyverne til arkitekterne Thorvald Jørgensen og Magdahl Nielsen for Det kongelige Biblioteks have.

Påny større projekter

Rosenborg Have: I 1925 bragte man Foreningens tidligere konkurrence frem for Undervisningsministeriet, hvorunder slottet henhørte, samt Indenrigsministeriet, som havde haven under sig.

Man foreslog uden at foregribe det øvrige projekt at udgrave den manglende del af voldgraven. Det skete også op mod slottet i eksercerpladsen – i begyndelsen af firserne.

Angående Vestenceinten – Vestvolden – var der indledt forhandlinger – vanskelige forhandlinger – med de tilstødende kommuner. De økonomiske ofre var afskrækkende. »Vestvoldens Venner« har i nyere tid haft mere held med sig – rekreative tanker var endnu ikke trængt ind i datidens sogneråd.

Zoologisk Have var for første gang på krigsstien for at erhverve et hjørne af Søndermarken til udvidelse. Forhandlinger med havens direktion gjorde, at man dengang opgav tanken. Det opnåedes i fyrreerne, men – efter et vældigt bråvallaslag med Foreningen og Naturfredningsforeningen.

Frederiksberg kommune: Ved Frederiksberg Allé's fornyelse var vigtige tanker i Kaj Gottlob's 1. præmie forslag tilsidesat, og man for ret drastisk frem. Foreningen lidt fornærmet.

Så var man utilfreds med den arkitektoniske udformning af de to bygninger ved Kultorvet ved indgangen til Købmagergade og stillede forslag til facaderenovering ved arkitekt Holger Jacobsen. Det hjalp ikke. De ligger der stadig og ser ligesådanne ud, og det er ikke godt. Man kunne ønske, at de to pengeinstitutter, som ejer dem nu, ville se lidt på sagen. Og i øvrigt ville det også være en velgerning, om de to klassicistiske bygninger fra år 1815 og 1834 – nr. 11-13, samt hjørneejendommen mod Rosengården, der henligger ganske kønsløse og huser småbiografer – fik sprossevinduer igen.

Byens huse er almindeligvis for dårligt vedligeholdt og for beskidte, sagde man. Dette er dog blevet bedre i nutiden med den nu meget større forståelse, særlig af City's kvaliteter.

Til regulering af Nikolaj Plads var der af Foreningen indsendt forslag til Magistraten. Forslaget blev godkendt.

I samarbejde med Dansk Reklame Forening afholdtes en konkurrence om smukke gavlreklamer.

1927-28: Amager Strandvej gennem Kongelunden og videre langs kysten til Dragør: Foreningen retter henvendelse til kommunerne, lodsejerlaug og grundejerforeninger med henstilling om at lade lyse sådanne deklARATIONER, at anlægget af strandvejen ikke foregribes.

Med Danmarks Naturfredningsforening og Den danske Turistforening gik bestyrelsen til Landbrugsministeriet angående den fremtidige udnyttelse af Bellevue strandgrund og park. Der skulle en Th. Stauning til, før stykket i 1932 sikredes til gavn for utallige glade badende.

Foreningens medaille tilfaldt P.V. Jensen-Klint for første fase af Grundtvigskirken – nemlig tårnet.

Balladeår 1928 samt ris og ros

Så kom Stærkassesagen – og Foreningen kom i vinden. Et flertal indenfor bestyrelsen havde kunnet godkende arkitekt Holger Jacobsens teaterprojekt, idet man anså forslaget for en kunstnerisk berigelse af kvarteret. Det er ikke langtfra, at man gør det i 1985, men et skarpt mistillidsvotum fra et flertal af generalforsamlingens medlemmer til bestyrelsen gjorde, at denne måtte gå af.

Ny generalforsamling og ny bestyrelse med stadig udveksling af bitterheder. I den ny bestyrelsen sad bl.a. generalkonsul Johan Hansen og maleren Sigurd Svane. De gik året efter over i det Råd-givende Udvalg.

Anker fra bestyrelsen over at Foreningen ofte for sent blev gjort opmærksom på Magistratens planer og derfor kom bagefter. I dag forelægges dog lokalplanforslag, som bare ofte er afgjort på forhånd af Kommunalbestyrelserne.

I 1930 fik man forevist modellerne af de 2 brønde af Jenø Meister og arkitekt Aage Lauritzen til St. Thomas Runddel på Frederiksberg. Man mente, de var så gode, at det var overflødigt at udskrive en konkurrence.

Salgshallen for Grønttorvet, planlagt et stykke ind i Ørstedsparken, optog sindene – også Foreningens. Sidst fremkomne forslag gav et mindre indgreb, men man håbede på at finde en helt anden plads til Grønttorvet. Det skete dog først i 1958. Indtil da lå den store, grimme træbarak der! Kommunen har nu gjort ekstra indsats på det tidligere salgshalsareal med den lille vandtrappe oppe fra pladsen ned i parken.

Børsbroen og Holmensgade-kvarterets gennembrydning – Citat: »Foreningen havde haft Lejlighed til at sikre sig, at Hovedlinjerne i denne Plan faldt sammen med det efter Foreningens Mening ønske-

lige«. Desværre henlå Bremerholm derefter årevis med grimme sår efter nedrivningerne.

Ad Rosenborg Have m.v.: »En varm Ankerkendelse fra Foreningen af det skønne Bybillede Myndighederne havde fremkaldt ved Nedrivningen af Bygningerne i Parken langs Gothersgade«.

Rosen var velfortjent – en smal gade med en lang række triste huse i parkens rand – brøndkuranstalten og militære bygninger – var vejet for en åben venlig boulevard.

Hvor mange mon kan huske den gamle Gothersgade fra før 1929?

Økonomiske kriseår

1930-1931 – Foreningen økonomisk på pumperne – hjælpes gennem direktør Benny Dessau over vanskelighederne ved en donation fra bryggerierne og spritfabrikkerne. Dette sikrede Foreningens fortsatte eksistens.

1931 – Etablering af en forbindelse mellem de to, ved anlægget af Frihavnsbanen adskilte dele af Kastelsvolden, rejstes. I dag, hvor Inderhavnen er døende, og en havnekonkurrence er i gang, bliver dette spørgsmål mere aktuelt end nogensinde. Foreningen forhandler p.t. med de implicerede parter.

Tilbage til 1931: Kobbertækning af Christiansborgs dengang sorte tegtag og henvendelse til en række eventuelle donatorer herom overvejes.

Samme år rettede Foreningen henvendelse til Indenrigsministeriet, hvorunder Christiansborg dengang hørte. Man foreslog, at den store midterport mod slotspladsen skulle være åben tillige med porten mod ridebanen i sommermånederne. God idé! Slotsarkitekt Thorvald Jørgensen anbefalede. Ministeriet sagde ja, men porten er igen lukket formentlig siden krigen. Stadig en god idé – et smukt vue og åbningen vil give lethed i det meget tunge bygningsmassiv. (Der er i øvrigt slotsbetjentvagt i porten).

Den økonomiske verdenskrise varede til ind i trediverne. Foreningen tog sig dog i 1931 sammen til at tilbyde Kommunen halvdel af udgifterne ved at lægge kobbertag på Observatoriebygningen ovenpå Rundetårn. Den var nemlig beklædt med tagpap. 4.500 kr. på bordet ved et møde med borgmester Kaper. Men så havde Kommunen ikke råd til den andel halvdel.

Sagen faldt så dengang.

Men heldigvis – når en rigtig sag rejses, gennemførtes den ofte –

men det kan tage år. Observatoriet *har* kobbertag og Rundetårns lille hat ser ikke længere tilfældig og billig ud.

Den meget større sag – kobbertækningen af Christiansborg måtte dengang i 1931 udskydes. Det var der ikke penge til. Heller ikke hos danske i udlandet, som man tilskrev. Det ordnedes til sidst – væsentligst gennem en folkeindsamling i slutningen af trediverne og ikke mindst gennem donatoren, fabrikant Peter Thomsen.

Man beskæftigede sig i øvrigt meget med reetablering af det åbne bassin i Søndermarken overfor Frederiksberg slot, efter at det ikke mere var i brug som vandreservoir. Ikke mindst bestyrelsesmedlemmet den kendte havearkitekt Erstad-Jørgensen var aktiv, og der forelå detaljerede planer til bassinet med en vandkaskade i midten. Ville have været smukt, men af praktiske og økonomiske grunde aldrig gennemført. Nu må der i hvert fald kunne reetableres et springvand der – det vil blive flot!

Rosenborg haves omlægning var i fuld gang, og der var virksomt samarbejde med haveinspektøren og Indenrigsministeriet også om en omrokering af den noget uegale samling monumenter.

I 1935 gennemgås i et sagkyndigt udvalg brandsikringen af byens tårne, og brandchefen holder foredrag herom. Dansk Brandværns Komité havde fået sprinklersikring af visse tårne og spir.

Nu har vi bedre brandmateriel etc. end dengang – men hvor god mon sikringen egentlig er i dag for disse uundværlige led i byens profil? Og er der effektive røgalarmer alle steder? Et spørgsmål der kommer igen senere.

I maj 1935 Foreningens 50 års jubilæum. Stor fest i Rådhushallen og på Hotel d'Angleterre.

Igen førkrigsår

En række sager året efter. Mange af disse problemer er borte med blæsten og tiden. Nogle er klarede godt. Andre indlæg ligeså aktuelle i dag, for eksempel: »Smukkere indkig i Gaarde – en Port eller Døraabning kan have stor Betydning i Gadebilledet«.

Buegangene ved ridebanen på Christiansborg var ligeså beskidte og forfaldne dengang som nu. Sørgeligt – et af byens virkelig fine barokanlæg.

Hærværk på statuer heller ikke ukendt dengang, og så noterede man sig, at planen om nye broer over Peblingsøen og Sortedamsøen »heldigvis regnes for skrinlagte«. Søringen slap vi for mange år senere og skal vende tilbage hertil. Den ganske kønne Fredensbro forsvandt dog i 1970'erne og blev erstattet af en dæmning, det var det billigste! Den berøvede desværre Søerne deres sammenhæng og »flodkarakter«. Og munder ud i besynderligheden Fredens Port. Men slum blev dog erstattet af parkgrønt bagved.

Et mindesmærke for H.C. Andersen og en konkurrence herom var en stor sag i 1937. 87 uhyre forskelligartede forslag fremkom bl.a. fra grupper som Utzon – Frank og Helweg – Møller; Ole Falkentorp, Mogens Lassen og havearkitekt C. Th. Sørensen; endvidere fra billedhuggeren Axel Poulsen og fra Arne Jacobsen og Anker Hoffmann. Det hele, der var lagt op i et højt plan, endte senere i det mindre format med Andersen-statuen ved hans boulevard op mod Rådhuset. Det blev i Luckow-Nielsens udførelse, tæt op ad hans afdøde læremester Utzon-Franks model.

Men stadig er vel Steins udtryksfulde statue i Kongens haves ro, indrammet af værdige træer, den bedste.

Så var »Hesten« på Kongens Nytorv med Christian V i bly ved at synke sammen. Noget måtte gøres – stor indsamling bredt arrange-

Også et kig ind i Brøstes Gård på Christianshavn med dets samlinger, er ulejligheden værd.

ret – fuldstændig rekonstruktion (af Utzon-Frank) og det i bronze blev resultatet efter krigen.

I 1934 indtrådte statsminister Th. Stauning i bestyrelsen og sad der til sin død i 1942. Vore omgivelser – naturen og hans fødeby lå altid den mand på sinde. Og i 1938 fratrådte postmester Otto Asmussen som Foreningens sekretær, – et hverv røgtet med ildhu af ham siden 1908.

Torsdag den 28. marts 1940 holdt man generalforsamling, og formanden højesteretsdommer Lett kunne tale om et roligt år med en række sager uden det store spræl. Dog enedes man om igen, som i 1936, at rette henvendelse til Magistraten om: At det af nedrivning truede Vartov (de ældste dele fra ca. 1730 – arkitekt J.C. Krieger) måtte bevares. Det blev det – og blev til Rådhusannex.

Den 9. april ophørte roen og vigtigere og alvorligere ting kom på byens dagsorden i de følgende 5 år.

Postmester Otto Asmussen
1877-1963.

Atter krigsår

I den relative fred i København var byen stadig under udvikling.

Parksagen d.v.s. fredning af byens parker generelt rejstes nu sammen med Naturfredningsforeningen overfor Kommunalbestyrelsen. Det offentlige burde ikke mere have billige byggegrunde i byens parker. Sporene skræmte: Kunstmuseet i Østre Anlæg og nu igen planer i 1941 om en udvidelse af museet (senere »klaret« bl.a. ved udflytning af afstøbningsstillingen); i Botanisk Have lå Polyteknisk Læreanstalt og Mineralogisk Museum; – Salgshallen i kanten af Ørstedsparken pyntede ikke; Studenterforeningen m.v. havde sønderlået Aborreparken.

Det lille gulmalede havremagasin mellem Kirkeministeriet og Christian IV's bryghus med sit store røde tegltag var truet af nedrivning. Det afværgedes sammen med Foreningen til Gamle Bygningers Bevaring, og bybilledet mod Frederiksholms Kanal forblev intakt.

Og så selvfølgelig igen den umulige Rådhusplads med endnu en stor analyse til forbedringer.

Dernæst begyndte en stor sag at rumle – saneringen af Adelgade – Borgergadekvarteret. Byplanarkitekt Egil Fischer skrev en lang artikel i »Forskønnelsen« og fremsatte også forskellige forslag offentligt, da han allerede kunne se, hvor det bar hen med det nye planlagte. Han fik stort set ret i sin pessimisme om manglende helhedsplanlægning og tildeltes i øvrigt Foreningens sjældent uddelte medaille i 1941.

(Bladet »Forskønnelsen« udkom noget uregelmæssigt gennem en årrække – ofte var der pengemangel – men det var Foreningens daværende vigtige talerør).

I 1942 fremlagde Foreningen en uhyre detaljeret plan om to tun-

Den for mange ukendte
Kronometertrappe ved siden af Holmens Kirke.

neller øverst gennem Frederiksberg Bakke, så Søndermarken og Frederiksberg Have kunne forenes. Godt og helstøbt ville det se ud, men blev jo aldrig realiseret.

Så skred man ind overfor Havnevæsenet, som ville bygge et 50 m langt hus på Langelinie udfor Huitfeldtsøjlen. Arbejdet var begyndt og en smuk udsigt ville forsvinde. Havnebestyrelsen gav sig, og Foreningen var tak skyldig.

På samme måde gav selveste Krigsministeriet sig vedrørende et planlagt eksercerhus på eksercerpladsen vinkelret på Gothersgade og hindrende forbindelsen og udsynet Rosenborg have – eksercerplads. Året efter kom der forslag til genopretning af den forsømte Hauserplads, som var omkranset af gode huse. Stadsgartneren ordnede selv pladsen nydeligt senere, men pladsens ene væg erstattedes da af et noget dubiøst betonhus med kommunebibliotek og kontorer. Skade!

Holmens bro blev nedrevet og udvidet. Også Kronometertrappen lige ved kirken var i fare for at ryge med. (Skibenes ure blev i ældre tider sejlede dertil for at blive justerede på Holmen (Gl. Holm)). Et brev til Borgerrepræsentationen reddede den historiske trappe.

Så var der stærke planer om et gadegennembrud i den restaurerede Christianshavns Vold – men volden holdt stand.

Og endelig begyndte en virkelig alvorlig sag at se dagens lys: Planer om to brede gadegennembrud af trafikale grunde gennem gamle bydel – Skindergadelinjen og Vestergadelinjen. Det blev senere en af de centrale principsager.

Så når vi 1944 – krigen gik på hæld – og de mere eller mindre realisable planer, der udkastedes, tyndede ud for en tid. Professor Elling indtrådte (kortvarigt) i bestyrelsen og gik selvfølgelig straks i

krig mod indgreb overfor uerstattelige værdier i bykernen. Således også om Fiolstrædes fine helhed, hvor det dog nogle år senere lykkedes Daells Varehus at trænge om hjørnet fra Krystalgade med sin anmassende funkisarkitektur. Resultat: Fire gamle huse af anstændig karat måtte lade livet.

I øvrigt fik Foreningens love i dette år en fornuftig og påkrævet ændring og lød nu således: »Foreningens Formaal er at arbejde for at bevare og øge Hovedstadens Skønhed. Formaalet søges bl.a. fremmet ved at skabe større Fortrolighed med og Interesse for Byens arkitektoniske og andre byæstetiske Værdier, ved at samle til Drøftelse af Hovedlinjerne for dens Udvikling og ved at være Talsmand overfor Stat og Kommune i disse Spørgsmaal«.

Generalforsamlingen dette år måtte blive lidt af et resumé. Den 11. november 1944 havde man i en motiveret skrivelse til Kommunalbestyrelsen foreslået udskrevet en offentlig konkurrence om: »En Bebyggelsesplan for Kvarteret mellem Assistens Kirkegaard og Søerne i Forbindelse med en Omordning af disse«!

Igen efterkrigsår

Der var heldigvis ikke så mange sår at slikke i København efter 1945 som i mangfoldige andre europæiske byer, der havde mistet utallige menneskeliv og dertil ofte både hjerte og sjæl i bomberegningen.

Det var derfor dobbelt vigtigt at undgå ødelæggende gadegenembrud af trafikale grunde i den indre by – af den grund ønskedes bl.a. sporvogne erstattet af busser. Og ud fra samme problemstilling, men med modsat fortegn havde civilingeniør Henrik Halberg fra Stadsingeniørens Direktorat, i Foreningen holdt et avanceret foredrag: »Den indre Bys Spænding«.

Og så rejste der sig flere personer på generalforsamlingen og forlangte de mange dækningsgrave og bunkers fjernet så snart som muligt og i videste omfang.

I 1946 forelå der planer fra Magasin om store udvidelser og omfattende omkalfatringer med parkeringspladser og gadeforlægninger i området særlig bag hovedbygningen mod Kongens Nytorv. Det hele endte mere behersket. Der blev heller ikke som foreslået noget ud af at bygge ud på Kongens Nytorv, og gadelinjerne blev bibeholdt. Alt sammen ikke uden sværds slag.

Diskussioner opstod dernæst med Frederiksberg Kommune om bebyggelsesplanerne for den bombede franske skoles grund og for nabogrundene ved Alléen.

Så protesteredes der overfor Københavns kommunalbestyrelse over et skolebyggeri, som påtænkte i Rødkildeparken. Dette gav fornyet anledning til ønsker om at rejse kravet om fredning af parkerne – og nogle år senere blev det en realitet i samarbejde med Naturfredningsforeningen.

Havnevæsenet havde konkrete planer om et pakhus i den nordli-

ge del af Toldboden ved Langelinie. Foreningens bestyrelse fandt dette uantageligt og kom med modforslag, der endte med, at promenaden blev fortsat ud over taget på det senere byggede lave pakhus. I alle retninger en gevinst.

Næste år ville Forenede Danske Motorejere have Kronprinsessegade udvidet. Dette ville betyde et stort indgreb i Kongens Have og Peter Meyns (1749-1808) karakteristiske pavilloner ville forsvinde. Blev heldigvis efter stærk modstand aldrig til noget.

Byens renlighed igen på dagsordenen og i øvrigt blev 1947-generalforsamlingen aflyst på grund af typografstrejke, brændselsmangel og trafiksituationen.

Igen pengemangel. Overvejelser om at søge støtte hos Magistraten. Stadsarkitekt Holsøe havde udtalt, at det var rimeligt – »mange af Foreningens Forslag havde været til nytte for Magistraten«. Men Foreningens uafhængighed talte i det lange løb mest, så det blev der ikke noget af.

I samarbejde med landets turistforeninger skulle der af Foreningen oprettes et Landsråd for Bykultur – altså en landsdækkende forskønnelsesforening. Landsrådet blev en realitet i 1949, men måtte opgives efter nogle års forløb, idet de offentlige tilskud af sparegrunde blev inddraget. Tanken blev senere taget op i Sammenslutningen for Bygnings- og Landskabskultur, som tidligere er omtalt her.

En af Peter Meyns 16 karakterfulde pavilloner mod Gothersgade og Kronprinsessegade.

Slaget om gamle bydel

»Det mest indgribende Spørgsmaal, der har foreligget for Foreningen i dennes lange Levetid. – Skal det gamle København i de store Linjer blive ved med at ligne det, vi kender i dag, eller maa man akceptere omfattende Ændringer i den gamle Bydel, – og i saa Fald – hvilke Krav maa da stilles«.

Dette var formandens ord på generalforsamlingen i 1949. Foranledningen var som man vil gætte: Skal Vestergade – Skindergade linjen og Farvergade – Kompagnistræde linjen etableres som store færdselsårer ind gennem byen med omfattende nedrivninger til følge? Den formelle baggrund var Stadsingeniørens Direktoratats værk af 1947: »Københavns gamle Bydel. Bebyggelse, Befolkning, Erhverv, Trafik. En Bydelsundersøgelse foretaget af Byplankontoret«. Rost på en del punkter – dog blev Kommunen stærkt bebrejdet for manglende dispositionsplan for hele kommunen! Værket i øvrigt kritiseret bl.a. for stærkt at gå ind for ovennævnte gaderaseringer – i 15 m's bredde.

Der forelå allerede en Magistratsvedtagelse herom. Men modstanden var kompakt.

Allerede i 1945 var Akademisk Arkitektforening, Foreningen til gamle Bygningers Bevaring, Turistforeningen for Danmark og Foreningen til Hovedstandens Forskønnelse kommet med en fælles udtalelse: »Ud fra hver sit Interessesynspunkt kommer de deltagende Foreninger til samme Resultat nemlig at København som arkitektonisk Kunstværk, som historisk-kulturel Foreteelse, som Skønhedsfaktor og i Henseende til turistmæssig Tiltrækning paa Ind- og Udland er uløseligt knyttet til den haandgribelige Sammenhæng med de forudgaaende Aarhundreders bygningsmæssige Indsats«.

Landsretssagfører Hjalmar Hess-Petersen
1899-1984.

Forslaget om de to gadegennembrud var et slag i ansigtet på disse foreninger.

Forskønnelsesforeningens bestyrelse havde i en rød pjece af 1949 – uden endelig stillingtagen og valent taget mod stadsingeniørens oplæg.

Dette foranledigede landsretssagfører Hj. Hess-Petersen til på generalforsamlingen i 1949 at komme med en meget skarp mistillidsdagsorden til den siddende bestyrelses flertal. De fleste bestyrelsesmedlemmer trådte derefter omgående tilbage og vandrede ud. En ny bestyrelse dannedes med Hess-Petersen som formand. Foreningens modstand mod gadegennembruddene, der for evigt ville have spaltet bycentrets enhed og have været et trafikalt fejlgreb, kom derefter til orde i den nye bestyrelses blå pjece af juni 1949. I denne kritiseredes i øvrigt også resultaterne af Adelgade – Borbergadesaneringerne.

Den 21.10.1949 kom en henvendelse til Kommunalbestyrelsen med 10 punkter, de opridsede de fornævnte foreningers krav på forskellige felter for den gamle bydels fremtid.

Så i 1954 udkom Kommunens: »København – skitse til en generalplan«, hvor der retireredes fra de voldsomme trafikale gennembrudsplaner m.v., og i 1959 vedtog Kommunalbestyrelsen de fremtidige retningslinjer for bebyggelsen i indre by. Hvilket endelig bragte nogenlunde ro om spørgsmålet.

Naturligvis havde denne indgribende sag stor interesse og voldsom pressedækning.

Efter stormen

Den nye bestyrelse etablerede sig endeligt i 1950.

Direktør Poul Møller fra Frederiksberg kommunes tekniske forvaltning redegjorde ved et Foreningsmøde for nogle Frederiksbergproblemer: Gennembrydningen af Frederiksberg Bakke med 2 tunneller m.v. Dette spørgsmål ville det nedsatte Kjærøbøludvalg snart komme med en udtalelse om (Kjærøbøl var arbejds- og boligminister 1949-50). Roskildevej skulle udvides til 32 m op til Sdr. Fasanvej. Kommunen skulle nok lade være med at lave flere pavilloner ved Forum i det lille anlæg ved Julius Thomsens Plads, og så havde han for egen regning et forslag, nemlig om at bygge et kongreshus ud i Sct. Jørgens Sø i Vesterbrohjørnet. Det ville nok have ligget centralt og smukt men ville have udkrævet ca. 25% af Søernes areal. Han kom ikke videre med det. For Søernes areal bør som parkernes også være uantastelige, jvf. mange år senere overborgmester Weidekamps projekt til en svømmehal på Søvavillonens område og ud i Peblingesøen. Det gik heller ikke.

Om Søerne og disses omgivelser var der i øvrigt i 1951 offentlige møder og en konkurrence udkrevet af J.L.-fondet*, hvor Foreningen var repræsenteret i dommerkomitéen.

Resultatet: Adskillige løsninger med udbygning af bevægelige linjer af parkmæssig karakter.

Men Søerne beholdt deres geometriske former.

Foreningen protesterede mod projekteret byggeri i den frigjorte skydebanehave på Vesterbro. Det burde være et rekreativt grønt område i et tæt bebygget kvarter – og det blev det.

Og så henlå Kastelsvolden i et vildnis af selvsåede, ubeskårne træer og buske. Man var i korrespondance med Hærens Bygnings-

* (Et af rederiet Jens Lauritzen indstiftet fond.)

Bag en næppe skudklar kanon, den frilagte Kastelsmølle – den sidste af de gamle voldmøller. Frilæggelsen m.v. diplomeret af Foreningen 1956.

tjeneste om en sanering, og saneret blev der. Voldenes markante linjer kom igen til syne og frilæggelsen af Kastelsmøllen skete nogle år senere og belønnedes med Foreningens diplom.

Dernæst blev der sat skub i gårdsaneringerne af Foreningen – triste, beskidte smågårde kunne sammenlægges til kønnerer – derfor mere indbydende og rekreative helheder. En større opgave, senere taget op på nødvendigt offentligt plan.

Et stadig uløst spørgsmål rejstes så: Nationalmuseets lange søjlekolonnade mod Stormgade. Man kunne indmure kopier af gamle runestene og gravstene afbrudt af gode plakater for museet og i øvrigt afrense med mellemrum hele den utroligt beskidte søjlerække i granit, som det vist er inde under møget. Det er for trist og ensformigt også nu og en ringe reklame eller kald det PR for museets strålende indhold. Porten indtil gården midtfor kunne også åbnes som en venlig indbydelse. Og dette måtte der vel kunne blive råd til – rimeligt hærværkssikret.

Træerne i de to store alléer i Kongens Have – Damegangen og Kavallergangen – kunne ikke mere af ælde, med mindre der blev gjort noget radikalt. Foreningen udarbejdede en plan til Ministeriet om den kapning af kronerne, som senere blev en realitet. Og spalierklipningen har nu holdt alléerne smukke i en årrække.

I 1953 afgik Landsretssagfører Hj. Hess-Petersen som mangeårig meget fortjenstfuldt medlem og i perioder formand for bestyrelsen.

I disse år arbejdede man også med den grimme gavl på ejendommen Frederiksgade 21 ud mod Christian 8's palæ (senere Chr. 10's palæ). Det storstilede Amalienborg kompleks var oprindeligt arkitektonisk rigtigt forsynet med lave bygninger langs begge sider af Frederiksgade. På hjørnet af Bredgade rejste sig så de to prægtige

palæer Dehns og Bernstorffs. Men den nordlige side af gaden ødelagdes ved en grænseløs ubetænksomhed i 1880'erne med to høje ejendomme.

Den sidste, der i øvrigt ejes af Staten, vender sin vældige charmeforladte murflade ud mod slotspladsen.

Foreningen forhandlede med daværende arkitekt Havning som kgl. bygningsinspektør, men noget resultat kunne ikke opnås.

Sagen er nu igen d. 19/9 1984 rejst af Foreningen overfor Fredningsstyrelsen, som er enig i at noget må gøres og Boligministeriet er involveret.

Efter vort initiativ har arkitekterne Esbjørn Hiort og Bent von Platen-Hallermund yderligere rejst sagen ved artiklen »En skamplet på Amalienborg« den 9.10.1984 i Berlingske Tidende og på tegninger vist veje til en løsning. Nu skal og må der ske noget der for at genskabe helheden i dette – også efter europæisk målestok – enestående anlæg.

Store Kannikestræde i Axel Nygaards levende streg. Gadens forhold – hushøjden, gadebredden og gadens krumning giver de menneskelige proportioner, som kendetegner gamle bydel.

Igen byplanår

I 1954 kom stadsingeniør Vedel og arkitekt Peter Bredsdorff til bestyrelsesmødet i februar for at tale byplanproblemer ud fra den nyudkomne »Skitse til en generalplan«. Man satsede nu mere på erhvervsudvikling ud mod Søerne og på det nærmeste Vesterbro og Nørrebro, da der ikke ville være yderligere plads i City. (Ligeledes begyndte spøgelse om undergrundsbane gennem City at vise sig).

Søringsprojektet kom derfor snart i focus, også ud fra trafikprognoser, der ikke holdt stik. Det blev kun til en torso i Fredensgade.

Endvidere, at man nok ville fastholde gennemførelsen af Sct. Annæ Plads til Borgergade, hvilket heldigvis ikke skete.

Stadsingeniøren talte om udhuling af Vesterbro og Nørrebro gennem gårdsaneringer. Det kom også senere sammen med nogle ret så fantasifulde totalsaneringer. I øvrigt omtaltes Gothersgade – Voldgaderne – Stormgade nu som den naturlige ringvej om Indre By.

Der var enighed om det fra trafikale og æstetiske grunde uheldige i, at der allerede forlængst var givet tilladelse til storbyggerier i City for Gutenberghus, Daells Varehus, og Magasin m.v. Sådant skulle ikke kunne komme på tale mere. Ønsket om flere parkeringspladser (ca. 20.000) kom naturligvis også frem på dette møde. Det var før man bl.a. havde tænkt på det ret velfungerende gågadecity.

Så var der i 1956, som der blev sagt, »en heftig dyst« om bebyggelsen i Botanisk Have på hjørnet af Gothersgade og Nørre Farimagsgade. Botanisk Have ejes jo af Universitetet, som velvilligt har udlånt den som have til byen, men som nu ville placere og fik placeret et videnskabeligt institut der. Og derfor – nu trængte det sig på med parkfredningerne, og Foreningen sendte den 20.10.1956 en begrundet skrivelse herom til Statsministeriet. Vandforsyningsens areal

på hjørnet af Axeltorv og Studiestræde – gammelt område i tilslutning til den forsvundne Aborrepark burde også kunne udlægges til parkareal, sagde man. Men Vandforsyningen har stadig sine kontorer på disse dyre, centrale steder. Trafik- og parkerings-neuroser i disse år gav sig også udslag i forslag om en underjordisk parkering på Kongens Nytorv tillige endnu engang med planer om ændringer af det overjordiske. Sagen skrinlagt.

I sommeren 1957 rejste der sig en ny stor problematik. Danmarks Tekniske Højskole havde i 1919 til sine udvidelsesplaner fået tilladelse til at nedrive bl.a. Garnisons Sygehus i Rigensgade (fra slutningen af 1700-tallet). En dejlig harmonisk gadevæg ville forsvinde.

Denne sag endte dog godt efter »åbne breve« fra Foreningen og talrige forhandlinger på alle planer og ikke mindst takket være indsats fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. Og Højskolen flyttede helt ud – til Lundtoftesletten.

Højesteretssagfører C.B. Christoffersen 1901-1971.

Så idyllisk var Vestre Boulevard mod Langebro, før den i 1955 blev til H.C. Andersens Boulevard og motorgade.

Parkerne – fredningen!

1958 blev et mærkeår, idet Danmarks Naturfredningsforening som påtaleberettiget sammen med Forskønnelsesforeningen fik spørgsmålet om fredning af en række parkområder herunder Vestvolden indbragt for Fredningsnævnet med foreløbig beskyttelse efter naturfrednings-lovens § 22. Det var den daværende formand for Foreningen, højesteretssagfører C.B. Christoffersen, som var den udfarende kraft i denne sag.

Skulle de karakteristiske, træbeklædte kajmure og trækajer langs kanalerne og de gamle havnearealer erstattes af cementkajer? Visse steder var man begyndt herpå. En alvorlig skrivelse gik til Havnevæsenet og Kommunen. Det synes som om der i årene herefter er taget mere hensyn til by- og havnebilledet på dette punkt.

Det igangværende Slotsholmsbyggeri, hvor nu bl.a. Boligministeriet har til huse, vakte usikkerhed p.gr. af byggeriets planlagte højde. Foreningen protesterede i 1960 til Statsministeriet herom, bl.a. fordi det ville dominere børsbygningen.

Kommunen henstillede også til staten om en reduktion af østfløjens højde – hvilket skete.

Parkfredningen gik videre med utallige forhandlinger. Nogle var statsparker, andre kommunale, og det drejede sig særligt om de store centrale kommuner i hovedstadsområdet med deres diverse myndigheder.

Foreningen protesterede mod et højhusprojekt ved Østerbro station, hvor forretningspavillonerne endnu ligger. Både æstetiske og trafikale hensyn talte mod højhuset. Projektet døde hen, men er nu aktuelt igen på et betydeligt mere modereret grundlag.

De glade tressere

Det var naturligt, at Foreningen, da nu den gamle bydel i hovedlinjerne var sikret, gik videre i dette spor. Man anbefalede, at arbejdet med partielle byplaner, karréundersøgelser etc. fortsatte til delvis sanering også af gårde, opretning af facader o. lign. Helst i samarbejde mellem Magistraten, Det særlige Bygningssyn og bygherren.

Et sådant eksempel kan ses i karréen Fiolstræde, Rosengården, Peder Hvitfeldts Stræde og Krystalgade. Som naturligt var, gav Foreningen i disse år en del diplomer til husejere og arkitekter, som ved nybygninger og restaureringer havde tilpasset deres huse den gamle bydels særlige karakter.

Forkæmper for gamle bydel – borgmester L. Estrup fik i 1962 Foreningens bronze-medalje, ligesom tidligere – stadsarkitekt F.C. Lund og stadsingeniør P. Vedel havde modtaget den.

Belysningsvæsenet har en liste over de særprægede gader i den ældre bydel, som bør beholde de gamle gadelygter. Foreningen fik også Ny Vestergade, en malerisk gade med en del god arkitektur, med på denne liste. I øvrigt kan belysningsarmaturer i neon være grel også på villaveje, og man henstillede til Belysningsvæsenet om at komme med kønnere og dog trafiksikre armaturer og lys.

I 1963 noterede man med glæde, at Magistraten ikke ville gå med til flere parkeringshuse i City. Dette ville kun have givet øgede trafikvanskeligheder. I øvrigt var Strøget blevet gågade, og her må borgmester A. Wassard særlig takkes. Gågade – først under protest fra de handlende – senere blev det til alles tilfredshed.

Gode gårdinteriører blev rost som Baltica's gård i Bredgade, Kraks på Nytorv, Louis Poulsens i Nyhavn og Lærerforeningens i Kompagnistræde.

De endelige parkfredninger skred langsomt men kontinuerligt vi-

Mange har gjort meget for at restaurere og bevare. (Overgaden n. Vandet nr. 45-47).

I øvrigt kunne adskillige bygninger både offentlige og private trænge til en ordentlig afrensning.

dere. Resultatet af mange års anstrengelser blev opnået.

Postgirobygningen i Vester Voldgade var en torn i øjet på mange. Et højt, charmeforladt, påtrængende bygningsværk fra trediverne, som spolerede den smukke udsigt fra Frederiksholms Kanal mod de gamle, gule bygninger- billedhuggerboligen og hestegardekaserne. Foreningen rettede en med skitseforslag til facaderetablering begrundet henvendelse til Post- og Telegrafvæsenet. Efter nogle år blev bygningen vel ikke revet ned, som nogen ønskede det, men fik

en talentfuld opstramning af facaden – i farve – i vinduesformer – og på anden måde, så den gled mere stilfærdigt ind i miljøet.

Også Charlottenlundfortet kom med under parkfredningerne, og man besluttede sig til igen kraftigt at støtte Vestskovplanerne overfor Kulturministeriet.

Samme år blev Foreningen skældt huden fuld i pressen over en protest mod frugtskuderne udfor Børsen. Men det var aldeles ikke en protest mod det maleriske frugtsalg oppe på gaden. Nej – det var en protest mod skudernes miserable vinterudseende. De ser i øvrigt adskilligt bedre ud i dag.

Professor Dr. techn. Paul H. Bendtsen, som efterfulgte højesteretssagfører C.B. Christoffersen på formandsposten, omtalte i 1964 Christianshavn som et noget forsømt område. »Rimelig byfornyelse visse steder, ret banalt på andre områder og for meget forfald«.

Firmaet P. Brøste har dog nu gennem en årrække ved sin årlige diplomering med Christianshavnsstatuetten ansporet til megen god restaurering af de ældre huse. Foreningen er derfor ved sine diplomeringer gået udenfor dette område, som er vel skøttet af P. Brøste i denne henseende.

I øvrigt kritiserede formanden megen dårlig vedligeholdelse og manglende restaureringer i København. Mange ris-breve gik til husejere herom, men de fleste manglede midler, og hverken stat eller kommune kunne hjælpe tilstrækkeligt. Ligesom husejerne fandt skattefradragreglerne for ringe. Først med lovgivningen om ejerlejligheder og nye skatteregler blev der muligheder, som virkelig kunne udnyttes. Ligesom selvfølgelig den voksende interesse for byen som både kultur – og forretningscenter hjalp til. Der kunne så også blive plads til ros-breve, som altid påskønnedes.

U baner og parkering

For eller mod undergrundsbane til Amager under City.

Minusserne var store – vældige omkostninger især hvis banen skulle bores igennem i lukket grav. Talløse nedrivninger, hvis man foretrak åben grav. Stationer selvfølgelig flere steder bl.a. på Rådhuspladsen og Højbro Plads. Det var som om man helt havde glemt, at Københavns City er et forholdsvis lille område. Det kan mageligt tilbagelægges til fods, og erfaringerne har vist, at det gør folk også. Og forretningslivet blomstrer. Det er da ingen katastrofe, om folk stort set ikke har mere end ca. 10 minutters gang til en arbejdsplads eller forretning. Amagers trafik blev da også hjulpet nogenlunde – med busserne og med nye broer.

Så hørte vi uafbrudt, at til gengæld måtte der være en ring af parkeringspladser rundt om City. Det kunne vel være bedre, end det er, men hvor meget bruges f.eks. parkeringspladsen under Israels Plads egentlig?

På det nærmeste Østerbro

Overfor Magistraten protesteredes i 1966 mod nedrivning af Lægeforeningen boliger helt eller delvis (G. Bindesbøll 1854). Der henvises til beboerinteressen for at blive, hvor man er og til den sociale og arkitektonisk-æstetiske baggrund for hele byggeriet. De ligger der endnu.

Sammen med Naturfredningsforeningen gøres indvendinger i 1967 mod anbringelsen af det af Carlsbergfonden, som gave, forelåede planetarium i Fælledparken. Alt godt om et planetarium,

men dette ville i givet fald betyde, at der allerede da skulle gives dispensation for de nys fredede parker. Der foresloges af de to foreninger flere andre, – og syntes det – bedre anbringelsesmuligheder.

Træer i byen

Træer i en by er godt i rimeligt omfang. Visse torve, gader og pladser vil dog blive forringet ved for mange forkerte anbragte træer jvf. Nytorv. Så er der jo også i byen mange værdifulde udsigter mod tårne, spir og andre monumentalbygninger, i hvert fald meget væsentlige i Københavns bybillede. Sådanne fine udsigter kan altfor let sløres og forsvinde ved uhensigtsmæssige træer. Men når det er sagt, er træer på veje, gader og pladser i øvrigt ofte et stort gode.

De kan sløre uheldige bybilleder, de tjener til rensning af forurennet luft, virker støjdæpende og kan – rigtigt anbragt ofte være af fineste virkning. Træer der vælder ud over mure, som for eks. Holbergs kastanie i Fiolstræde og kollegiehavernes i Skindergade, er et godt københavnsk træk.

Så var det bare kedeligt, at mens København i 1931 havde ca. 18.000 træer på gader, veje og pladser, var tallet sunket til ca. 12.000 i begyndelsen af 1967. Ikke mindst vintersaltningen var skyld heri. Noget måtte gøres. Gradvis har man fundet frem til skånsomme saltningsformer og mange nye træer er plantet.

Særligt præsidie-medlemmet Vibeke Flach Scavenius gjorde en ihærdig og betydelig indsats også på dette område.

Så indbetalte Foreningen i øvrigt ca. 10.000 kr. indsamlet blandt medlemmerne til træer i Vestskoven.

Dernæst kom et angreb på Fælledparken ved forslaget om at indføre Lyngbyvejen som motorgade til Søringen. Der skulle så tages yderligere 25 m af randbevoksningen. Igen et anslag mod fredede parker – og senere sømråder. Fælledparken ville blive nøgen ud mod en autostrada.

Som det i øvrigt blev sagt af formanden, højesteretssagfører Henrik Bache: »Urimeligt at lede betydelig transittrafik så nær ind til byens centrale dele.«

»Uigennemførligt i det lange løb at opretholde den individuelle personbiltrafik som grundlag for myldretidsbefordringen til og fra byens centrum.«

Højesteretssagfører
Henrik Bache
1902-1973.

Tresserne slutning

Midt i tresserne havde Varehuset Anva store planer om en højbebyggelse på sin ejendom hjørnet af Vesterbrogade og Axelortov (overfor Tivoli). Dette tillige med en nedrivning af Cirkusbygningen og indretning af varehus også der.

Dette vakte selvfølgelig bestyrtelse. Højhuset blev gradvis opgivet. Cirkusbygningen lå det tungere med.

En særlig komité blev etableret til Cirkusbygningens bevarelse. Den var bredt sammensat, – og der var også medlemmer fra Foreningens bestyrelse og fra Tivoli – direktør Søager.

Særlige planer udarbejdedes, som skulle skåne bygningen – møder på Rådhuset med overborgmester m.v., pressekampaner etc. Det endte – som man ved – med mange gode kræfters tilskyndelse med det resultat, at Københavns kommune købte Cirkuskomplekset. Det er nu restaureret også med Tivoli's bistand. En karakteristisk bygning blev reddet, og København fik et center for musik, teater, ballet og selvfølgelig cirkus – et center af international klasse.

I 1968 kom på generalforsamlingen en protest mod banker og sparekasser, der købte byens bedste hjørner op og gjorde dem monotone. Det har dog hjulpet noget efterhånden. Pengeinstitutterne har også fået gode PR folk.

Forberedelser til en arkitektkonkurrence om omlægning af Kongens Nytorv. Som ved Rådhuspladsen – én af mange. Alle uden synderligt resultat.

Stærke indsigelser om at myndighederne ikke ved dispensation burde kunne røre ved fredningsdeklarationerne for parkerne og Søerne. Heller ikke uden videre med trafikale påstande. Fredningsnævnets praksis måtte strammes.

Kampen mod Søringen og dens fortsættelse i City Plan Vest ved

Halmtorvet endnu ikke definitivt sluttet i 1969.

Der var ængstelse for bebyggelse af Bryghusgrunden for enden af Frederiksholms Kanal – med et nyt udenrigsministerium. Det kom bare til at ligge et andet sted – herom senere. Men grunden er stadig ubebygget og giver fra Langebro et smukt vue indover byen. Den bør stadig være ubebygget.

Efter en stor pakhusbrand – et af de vældige 1700 tals pakhuse ved havneløbet på Christianshavnsiden – rejstes i 1969, som mange år forinden, spørgsmålet om tilstrækkelig sikring af vore monumentbygninger, tilsyn, sprinkleranlæg o.lign.

Foreningen tilskrev Det særlige Bygningssyn (nu Fredningsstyrelsen) herom. Mon ikke spørgsmålet stadig er aktuelt?

Udsigt ved byens hjerte.

Det sidste decennium – og lidt mere

Foreningens stærke og nødvendige advarsel mod Søringen kom i 1970 i en henvendelse og skrivelse til Folketingets Trafikudvalg, hvor man igen påpegede: Beskæring af rekreative områder; luft- og støjforurening i hidtil ukendt omfang; umenneskeliggørelse af miljøet for de omboende og tilmed trafikale problemer, fordi en sådan motorgade også ville trække biler mod det bycenter, der ikke kunne bære det. Lav den store trafikfordeling ved Vibenshus, sagde man.

Som tidligere sagt – da sagen første gang omtaltes her – den blev i sidste øjeblik henlagt.

Ved møder med myndighederne påpegedes, hvorledes det gamle Grønttorv, nu Israels Plads ved en rimelig beplantning ville kunne medvirke til at retablere noget af den tabte voldsdring mellem Ørstedsparken og Botanisk Have. Og det skete.

Fiolstræde var blevet flisebelagt, og havde nu i to år fungeret som en udmærket gå- og indkøbsgade. Og det er ikke blevet ringere med tiden.

Noget om parkering

Bilparkeringen var stadig et problem. På byens kønne pladser stod bilerne bogstaveligt talt op i springvand og statuer. Derfor foresloges overfor borgmester Wassard m.fl., at man rensede ud for biler – bag Domkirken, på Gammel Torv og Nytorv, på Vandkunsten, Højbro Plads samt Nikolaj Plads. De relativt få parkeringsmuligheder sådanne steder var jo alligevel en dråbe i havet, og de skæmmede uforholdsmæssigt. Det er skade, at Nytorv stadig er opfyldt af biler foran Domhuset. Denne torvets centrale, klassicistiske byg-

ning bør ligge værdigt med en rolig, åben plads foran og ikke med en forrodet gang stål og blik som nu. De parkeringspladser kan også undværes der, jvf. hvad der nys er sagt om Citys beskedne størrelse.

Torvene er skabt til folkeligt liv, og de erhvervsdrivende har for længst erkendt, at afslappede indkøbsmuligheder forøger omsætningen.

Demonstrationsår

Så blev det nødvendigt at henstille til bystyret at indskærpe overfor husejere, at de holdt deres bygningers ydre i orden, særligt efter byggelovens § 60 og 61.

Muren i Kongens Have mod Sølvgade var faldefærdig – den måtte retableres i sin bastante styrke også for stadig at afskærme mod Sølvgades trafik. Det blev den, og de prøvelysmaster, som var opstillet i det dejlige staudebed, blev fjernet.

Alt efter meget bestemte indsigelser.

Det var i øvrigt et demonstrationsår i 1971, ikke mindst fra unge menneskers side: mod motorgadebyggeri i Bispeengen og Lundtoftegade få meter fra folks spisestuer; mod nedrivning af Lægeforeningens Boliger; mod fældning af de smukke blomstrende magnoliatræer ved Blegdamshospitalet, hvor Panuminstituttet nu ligger; mod nedrivning af absolut ikke saneringsmodne beboelsejendomme, mod havnen, hvor Nationalbanken skulle bygges. Miljøbevidstheden var steget voldsomt.

Ærestræer mv.

For at gøre byen mere grøn plantedes på egnede steder træer af Foreningen – ærestræer blev de kaldt. De var nemlig til belønning for individuelle borgers gode bymæssige forskønnelsesindsats.

Foreningen henvendte sig også til ca. 400 grundejerforeninger i Storkøbenhavn og opfordrede disse til via beboerne at få plantet træer, med selve træindkøbene foretaget af kommunerne.

Hans Tavsens Park skulle udlægges til boldbaner for nærliggende skoler. Men den gik ikke, og boldbanerne kom i stedet på nedlagt jernbaneterræn. I Ørsted- og Fælledparken så Foreningen med glæde, at en tiltrængt modernisering af legepladserne var blevet smukt indarbejdet i parkerne.

I samarbejde med stadsgartneren og beboerne lykkedes det at få allébeplantet den triste Hiort Lorenzengade på Nørrebro.

I 1972 kom »Forslag til dispositionsplan for Christianshavn«, og dermed var man dog på vej ind i en nytænkning.

Finn Birger Christensen gjorde en stor indsats ved at redde Pistolstræde med Holbergmiljøet og fik skik på strædet i sin fulde længde til Østergade. Hvad var naturligere end at give ham Foreningens diplom i 1973 for dette levende menneske- og forretningsvenlige aneksstrøg?

Udenrigsministerieprojektet m.v.

Derpå udskrev Boligministeriet en idé- og debatkonkurrence for området ved Asiatisk Plads for et nyt udenrigsministerium. Hvad man kunne ønske kom ikke ud af denne sag trods Foreningens kraftige henvendelser og trods en fin restaurering af Eigtveds pakhus og af Philip de Langes to symmetriske palæer. Men man byggede for højt og bastant og fjernede også flere gode synsvinkler til den prægtige Frelsers kirke. Som så ofte når Staten bygger i København – for højt – for bredt – for grov udnyttelsesgrad. Problemet viste sig – i mindre omfang ved ministerialbygningen på den anden side havnen, som bl.a. huser Boligministeriet.

Foreningen fandt, at forslag om træbeplantning langs Nyhavn ville være helt forkert. Nyhavn ville miste sin havnekarakter. Men parkering og trafikken burde væk. Det kom den, og nu er der en skov af master igen – ganske vist fra garvede veteranskibe – og tilmed udendørs servering. Selvom det ikke helt er Sigfred Pedersens Nyhavn mere, er det dog godt.

I Nansensgadekvarteret håbede Rådhuset, at en erhvervsfremmeudvikling ville finde sted. Det ville medføre nedrivning af en del beboelseshuse af rimelig god kvalitet. Der udarbejdedes af beboerforeningen en alternativ byplan sammen med Danmarks Tekniske Højskoles byplanafdeling, og Foreningen henstillede til Borgerrepræsentationen at tage rimeligt hensyn til denne. Kvarteret har et interessant tidspræg fra 1880'erne og 90'erne og er nok værd at beholde med en rimelig sanering. Og monstro Rådhusets erhvervsdrømme med kvarteret ikke er lidt på retur?

Også turisterne kan lide os – men Udenrigsministeriet trak næsen lovligt langt frem. I baggrunden Frelsers Kirkes enestående spir (arkitekt L. Thurah 1752).

Blandt andet om Vestamager

I 1972 rejste Danmarks Naturfredningsforening fredningssag på $\frac{2}{3}$ af Vestamager, hvoraf 1652 ha. i Tårnby kommune ejedes af staten og de nordligste 775 ha. af Københavns kommune. Foreningen støttede straks overfor Fredningsnævnet denne virkelig store sag – nye lunger til storbyen – allehånde rekreative muligheder.

Højbro kunne ikke mere i 1973 og skulle også udvides. Der var projekt til en moderne bro. I drøftelser med stadsarkitekten og stadsingeniøren understregede Foreningen Højbro's værdi som led i bybilledet. Akademirådet og Københavns City Center bakkede op herom, og den nye Højbro blev den »gamle« Højbro – næsten.

Så kom Industrirådets projekt til dets nye domicil. Foreningen hilste i princippet, at det gamle forbyggede forsvandt. Man var også i det store og hele glad for projektet, især mod Tivolisiden. Men man havde vist ikke helt forestillet sig, at facaden mod Rådhuspladsen blev én stor annonceside.

Forsvarsminister Erling Brøndum blev af Foreningen anmodet om at lade de A-fredede bygninger i Christiania sætte i ordentlig stand. Den sag svømmer vist stadig.

Og årsberetningen 1974 sluttede med en detaljeret saglig opsang til Københavns og Frederiksbergs kommuner om trædøden i byen. Der var ikke gjort tilstrækkeligt.

Overalt i byen

Købmagergade blev også gågade, og Foreningen takkede, fordi den var blevet taget med i planerne i tide.

Mens løvet endnu engang hang på træerne arrangerede Foreningen bustur for borgmester, træksperter, embedsmænd, politikere og selvfølgelig pressen. Dette for ved selvsyn at konstatere, hvorvidt fremskreden trædøden var. Man blev rigeligt klar over, hvor galt det lå. Det var forudsætningen for at handle, og handling lovede borgmester Wassard. Borgmesteren fik senere sit ærestræ på randen af Ørstedsparken ved den lille vandtrappe.

1975 var Foreningens 90. år, og museumschef Steffen Linvald havde i Bymuseet arrangeret en instruktiv og levende udstilling herom i den store sals festlige omgivelser.

Sammen med Foreningen til gamle Bygningers Bevaring gik man til myndighederne og gjorde opmærksom på faren i forbindelse med de dybe udgravninger til nybygninger, garageanlæg og lignende. Grundvandet sank, og pælefunderingerne rådne på ofte uerstatelige huse. Det var et problem også i Frederiksstaden for eks. med Bernstorffs og Dehns Palæer og med Amalienborg. Geoteknisk Institut var sat ind på sagen.

En protest blev igen nødvendig. Kommunen havde som nævnt lavet en dispositionsplan for Christianshavn – den var rosværdig – men havde forslag om en vejforbindelse over Stadsgraven syd for Sofie Hedvigs bastion. Dog Christianshavns Vold er og må forblive ukrænkelig. En plan om at lukke Amagergade (»Huset på Christianshavn«) mod Torvegade med et højt hus, der talte »et forkert sprog«, måtte også falde.

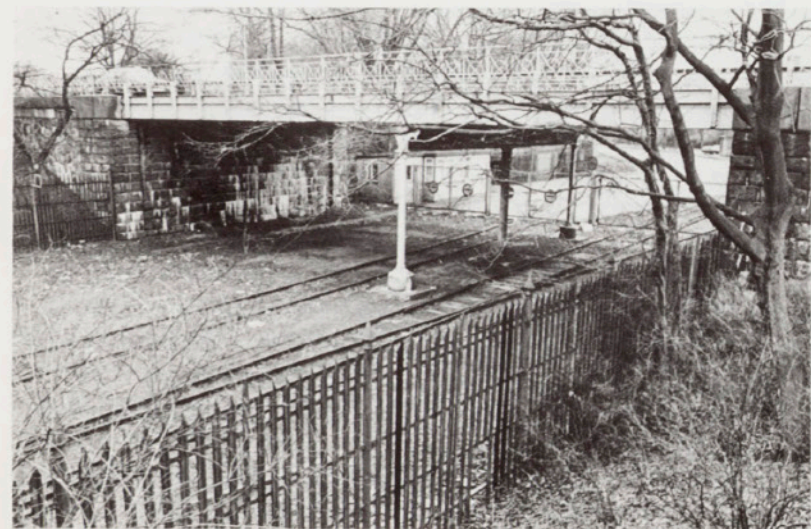
Så rejste Foreningen igen, som i 1931, den endnu i dag verserende sag om retablering af Kastelsvolden i sin oprindelige 5-takkede form

ved opfyldning af arealet ved den nedlagte Frihavnsbane. Mon ikke planen snart nærmer sig virkeliggørelsen? Det kan vist håbes.

En forskønnelseskampagne blev startet lokalt i Valby. En gammel byplan blev taget op til revision, og Foreningen lovede et antal træer, som plantedes i Valby Langgade på Porcellænfabrikken Nordens grund.

Rigshospitalet: Foreningen ville gerne bevare den gamle røde portbygning – resterne af arkitekt Martin Borchs hospital mod Blegdamsvej med det kraftige relief oppe i trekantgavlen med hospitalets historie. Denne portbygning er dog hospitalets gamle »bomærke«. Diverse implicerede blev tilskrevet herom, men desværre står bygningen vist for fald.

Banegårdsgraven og stort protestmøde

Københavns Turistforening, Københavns City Center og Foreningen bad arkitekterne Flemming Hertz og Ramsgaard Thomsen om at lave planer til en overdækning af banegraven foran Hovedbanegården. Dette triste centrale hul burde kunne udnyttes festligt og konstruktivt. Planer og modeller blev lavet og forelagt overborgmesteren, men penge fattedes også i 1975. Nu bør det snart blive en realitet på den ene eller den anden økonomiske baggrund!

Stort møde på Charlottenborg med protester over udformningen af Gl. Torv – Nytorv ikke mindst sidstnævnte, – jvf. i øvrigt tidligere omtale. Akademirådet, Arkitektforbundets Københavns afdeling og Københavns City Center samt Foreningen havde indkaldt. Sagen genoptaget i Borgerrepræsentationen. Resultatet lig nul – ingen ændringer.

Endvidere kom igen efter anmodning en række udtalelser til Fredningsnævnet sammen med Naturfredningsforeningen i forskellige sager.

*Så trist henligger det overflodige
Frihavnsbaneareal ved Langelinie.*

Bl.a. om en smedje og om motorgader – og veje.

Landbohøjskolen havde en beslagsmedje, som ovenikøbet var tegnet af arkitekten for den ældre, prunkløse og dog så stærke del af skolen – G. Bindsbøll. Foreningen og mange stærke kræfter var igang for bevaring – heriblandt – Det særlige Bygningssyn – men det lykkedes ikke.

I september 1976 besluttede Overfredningsnævnet, at 100 m byggelinien langs Christianshavns Vold skulle respekteres, også for så vidt angik Christiania. En rigtig beslutning – derved blev fremtidigt byggeri op til volden forhindret.

Gennem alt for mange år blev trafikken fra Holbækmotorvejen og Køge Bugt motorvejen ført ind gennem Folehaven, Ellebjergvej, P. Knudsens Gade og Borgmester Christiansens Gade. Ca. 50.000 biler i døgnet og enorme ulemper for de omboende.

Foreningen deltog aktivt i den løbende debat og støttede i skrift og tale bestræbelserne på at få etableret en alternativ motorvejsindføring, og Kalvebodmotorvejen tog da også fra starten større miljømæssige hensyn. Men støjmæssige betænkeligheder var der i Hvidovre, hvor den på et langt stræk skulle løbe 5-7 m over terræn.

Det gamle Kongens Bryghus på Vodroffsvej var et helstøbt stykke murstensarkitektur med fin mønstermuring fra midten af forrige århundrede. Trods en del indsigelser og larm blev det nedrevet som ubrugeligt. Foreningen henstillede så, at der i hvert fald udarbejdedes en partiel byplanvedtægt for hele området. Frederiksbergs traditionsrige særpræg burde bevares videst muligt.

Træplantningerne skred frem i København, men omfattede ikke privatgader- og veje (ca. 1/2). Foreningen tilbød hjælp ved forhandlinger med kommuner, fonds og legater.

Om delvis gamle huse og igen om Søerne

Beboelsesejendomme og andre huse opført i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede stod længe ikke i høj kurs æstetisk set. Men i hvert fald kulturhistorisk er stuktidens bygninger af betydning med deres tit noget rigelige karnapper, gesimser, pilastre o.s.v. og danner tilsammen ofte homogene bybilleder. Ejerne har tit ikke råd til at vedligeholde pynten, og den bliver pillet ned. Det får blot husene til at se kastrerede ud. Foreningen rejste i 1977 denne problematik overfor Boligministeriet og anmodede om at modvirke forringelserne ved lovbestemmelser. Sagen overførtes til Miljøministeriet og vækker ofte til indlæg i pressen, men en helhedsordning savnes.

Kommunen kom med et debatoplæg om Søernes fremtid efter anmodning af Foreningen. Som hovedpunkter fremlagde Foreningen:

- 1) Søerne skal betragtes som en helhed. Enhver ændring må tilpasses denne helhed så »flodkarakteren« bevarer.
- 2) De store vandspejles nuværende stramme karakter skal ikke kunstigt romantiseres.

Som svar på Kommunens debatoplæg kom Foreningen med et seks sider langt memorandum, der nærmere behandlede Kommunens udspil. Tilsammen kan de danne grundlag for Søernes fremtid.

»Frimærkegavlene« i Ny Østergade var tænkt dækket af nybyggeri. Et alternativt forslag med friholdelse af disse bindingsværks-gavle fremkom. Foreningen støttede dette og dermed anlæggelsen af det lille torv foran.

Bellahøjarealerne

Med Naturfredningsforeningen havde Foreningen haft et årelangt samarbejde ikke mindst vedrørende parkfredningerne.

På Bellahøjparken og Bellahøjmarken var der vel rejst frednings-sag, men endnu i 1963, da man fra Kommunens side ansøgte om til-ladelse til det midlertidige Bellacenter, ingen endelig deklaration, og dette kun p.gr. af visse praktiske, formelle vanskeligheder.

Kommunen var klar over, at en sådan deklaration kunne ventes og udstedte selv en håndfæstning, hvorefter disse halbebyggelser skulle fjernes inden udgangen af 1973. Dette var underskrevet af Fredningsnævnet og af overborgmester Urban Hansen.

Da tiden var løbet ud, ville Kommunen imidlertid ikke nedrive hallerne, men bruge disse til nye formål.

Sagen kom derefter for Fredningsnævn og Overfredningsnævn. Sidstnævnte organ fredede hele området og bestemte, at der ikke skulle ydes erstatning.

Kommunen indankede imidlertid nu sagen for Taksationskommissionen med krav på erstatning, stor 38 mill. kr.

Sagen sluttede sørgeligt i 1980 med, at det nyvalgte Overfredningsnævn derefter frafaldt den tidligere vedtagne fredning.

Demokratiseringsforsøg

Kommuneplanloven kom i 1978 og derved skulle befolkningen med i beslutningsprocesserne. Foreningen fik dermed samtlige lokalpla-ner til gennemsyn. Disse er ikke altid særlig detaljerede og fyldest-gørende og værst – når lokalplaner, som tilfældet er, – først er ved-taget på vedkommende rådhus, er det uhyre svært at få ændret i dem. Altså – stadig ikke fyldestgørende i en demokratisk beslut-ningsproces.

Vore sagkyndige arkitekter, havearkitekter, træspecialister og byplanlæggere i bestyrelsen er selvfølgelig også med i behandlingen af lokalplanforslagene, hvor naturligvis ikke alle har nogen betyd-ning for Foreningens principielle formål. I denne sammenhæng må det noteres, at Foreningen i sit arbejde er og altid har været ganske upolitisk.

Det blev gradvist bedre med træerne, mange blev nyplantede – det var godt for væksten kun at bruge ¼ salt og resten grus i vinter-månederne. – Regelmæssig tilførsel af vand i tørkesomre og gød-ning måtte også iagttages – det var trods alt billigere end at nyplan-te. Der angives i dag at være ca. 17.600 gadetræer i Københavns kommune.

Steen Eiler Rasmussen efterlyste igen en nødvendig overordnet regionsplanlægning for hele hovedstadsområdet på tværs af kom-munegrænserne og foreslog en uvildig, faglig kommission om sa-gen. Den kom aldrig.

Om Kongens Nytorv var Bent von Platen-Hallermund kommet med et forslag, som Foreningen syntes om. Man mente, at Krindsen af elm burde bevares for at samle den arkitektonisk noget urolige plads; at der burde være adgang helt ind til Christian V.; de høje træer skulle udtyndes og så selvfølgelig ny belægning og bunkers væk.

Lokalplan indre Nørrebro m.v.

I dette år, 1978, sendte Foreningen indsigelse til Magistraten mod lokalplanforslaget for indre Nørrebro.

Først havde Foreningen møde med beboerrepræsentanter. Der ønskedes nedsat bebyggelsesgrad og flere legepladser samt åbne be-plantede områder. Flertallet af beboerne ønskede at forblive i områ-det. Det burde kunne blive økonomisk realistisk mente man. Områ-det var nu dækket af huse med individuel karakter omend ofte sa-neringsmodne. I fremtiden burde for monoton bebyggelse undgås. Det blev den desværre ikke. Murergadekarreen var hverken i sit ydre eller med hensyn til økonomiske rammer tilpasset Nørrebro. Karreerne burde have store midterarealer, som var lukkede af hen-syn til beboerne. En svømmehal ønskedes også, det støttedes af Foreningen.

Så hjalp Foreningen tillige aktive beboergrupper andetsteds og gav træer for eks. til boligkomplekset Vibevang og til den »sorte fir-kant« på Nørrebro. Endvidere til Vølundsgade med den aktive ga-deforening »Triv-Selv«, og selvfølgelig ydedes der også konsulent-bistand, hvor det ønskedes.

Frederiksberg søfront var også i focus. De gamle villaer langs Sct. Jørgens Sø var delvis udtjente. Det gjaldt om at holde det åbne præg langs denne endnu idylliske søpromenade. Den sidste del af Søerne, der minder om det, der engang var. Foreningen henvendte sig til Frederiksberg kommune og støttede en beboergruppe, som ville have alt nybyggeri efter en byggelinie mindst 30 m fra søbred-den. Og de karakteristiske træer – særligt poplerne burde sikres ved lokalplan.

Beboerforeninger i huse i Reventlowsgade og på Nørrebrogade

(nr. 168, tegnet af Anton Rosen) bad Foreningen om bistand ved fa-caderestaureeringer.

Ved en sanering i Dannebrogsgade blottedes 3 gavle. Foreningen fik en henvendelse om forskønnelse af området og foreslog en kom-bination af kunstnerisk udsmykning og beplantning. Akadimirådet kom ind i billedet, og det blev malerinden Bodil Kaalund, der for egen regning stod for det gode resultat.

Ved et møde med Frederiksbergs viceborgmester Chr. Lauritz-Jensen henstillede Foreningen kraftigt, at Platanvej undgik højbe-byggelse på østsiden, som det allerede var sket på vestsiden.

Og så ville man – ganske naturligt – have parkeringsforbud ved Christiansborg Slots ridebane.

Danmarks Naturfredningsforening, Vestvoldens Venner og Fore-ningen samarbejdede om indholdet af en fredningsdeklaration for Vestvolden.

I 1979 ville overborgmesteren placere Utzon's svømmehal på Sø-pavillonens grund – så måtte den forsvinde. Utzon havde fortjent opgaven med sit smukke projekt, men dels ville det gøre indgreb i det fredede søareal, dels ville den pittoreske Søpavillon – et lande-mærke (arkitekt Vilhelm Dahlerup) altså forsvinde. Foreningen kom med sine indsigelser og projektet døde hen. Forslaget om at lægge svømmehallen i den sanerede »sorte firkant« fandt ikke gen-klang. Befolkningen der kunne ellers have fortjent den. – Og Søpa-villonen blev fredet af Fredningsstyrelsen efter Foreningens andra-gende i 1984.

Apistemplet – Zoologisk Haves indgang fra Frederiksberg Have, en dejlig højt tronende, klassicistisk bygning af selve Nic. Abild-gaard (ca. 1800) har henligget som delvis pulterkammer i mange år.

Professor Vilhelm Wohlert underkastede den i sommeren 1979 en bygningshistorisk undersøgelse. Forhåbentlig vil Zoologisk Have se muligheder for at anvende den til udstillingsformål. Det vil blive en værdig ramme. Boligministeriets ejendomsdirektorat har været kontaktet om sagen.

På Islands Brygge var der en delvis losseplads. Der kunne skabes et grønt areal for beboerne, blev der sagt på generalforsamlingen 1979. Det har beboerne selv taget sig dygtigt af.

Avedørebroen blev også efter Foreningens indsigelse hævet fra 7 til 14 m's højde ved Avedøre, så hundredvis af fisker- og lystbåde har fri trafik, og dermed sikredes både det erhvervmæssige og det rekreative.

Alskens former for forskønnelse

I 1980 spurgtes på generalforsamlingen hvorfor Foreningen var gået så kraftigt ind for nedrivning af hallerne på Bellahøj, som dog var blevet en stor succes for sportsfolk. Svaret var, at Foreningen måtte se på sådanne sager helt principielt. Parkerne måtte være urørlige, ellers blev de som gratis byggegrunde ædt bid for bid af det offentlige, institutioner og lignende. Og haller som de nævnte kunne lige så godt ligge andre steder.

På gader og pladser tog forureningen til med papirrester, plakatsvineri på mure o.s.v. Københavns Turistforening nedsatte et udvalg med Københavns City Center, lokalrådene og Københavns kommune og politi samt en repræsentant for Foreningen.

Med pressen og ved reklamebureauers hjælp blev der slået et væl-

digt – og dyrt slag for en renligere by – et København, som det en gang var. For ikke mindst unge menneskers ligegyldighed tog mere og mere overhånd. Kræfterne, der sattes ind i aktionen, var vel ikke ganske spildte, men problemet eksisterer stadig ligefuldt. Skal København synke ned til rækken af halvforstummede storbyer?

Så blev beslutningen om udvidelse af Det kongelige Teater ned langs Holmens Kanal vedtaget. Alt i alt vel en rimelig løsning når den gamle hovedbygning stort set skulle holdes intakt, og det var alle enige om. Praktiske, tekniske behov måtte opfyldes i forhold til både gamle og nye scene.

I anledning af kommuneplanerne, de såkaldte § 6 redegørelser fra København og Frederiksberg fandt Foreningen i begge tilfælde, at de ikke opfyldte lovens hensigter om inddeling i distrikter og opstilling af alternative muligheder på en sådan konkret måde, at der var chancer for en egentlig saglig debat.

A.P. Møllers Fond spillede derefter ud med sin gave til byen – opkøbet af Larsens Plads-areal, hvor en park skulle anlægges – den senere Amaliehave. Foreningen takkede i et brev fonden og foreslog på linje med Akademirådet, at en konkurrence afholdtes. Arkitekten, kammerherre Meldahl havde allerede i 1876 i Borgerrepræsentationen foreslået en park der, ligesom Amalienborgs bygmester Niels Eigtved havde berørt problemet med en passende afslutning mod havnen.

Buddinge Kirke – stærke, velafbalancerede flader og former. Diplomeret af Foreningen 1972.

I øvrigt støttede Foreningen med andre kraftigt overfor miljøministeren fredning og restaurering af den gamle kro Sorte Hest – bindingsværksbygningen ved hjørnet af Vesterbrogade og Platanvej. Det lykkedes.

At isolere ældre huse ved opsætning af isoleringsplader udenpå facaderne, som det er sket nogle gange, er ødelæggende for enhver form for arkitektur. Herom blev Boligministeriet nærmere tilskrevet og advaret. Ligeledes blev Ministeriet igen gjort opmærksom på den for ofte forekommende udskiftning af de originale sprossevinduer i et hus til sprosseløse vinduer. Det udviser også ganske den arkitektoniske opbygning.

Om Søfronten og Toftegårds Plads

Bestræbelser – det var i 1981 – indledtes for at frede Trekroner, som ejedes af Havnevæsenet, der igen havde erhvervet det fra Staten i trediveerne. Det så meget idyllisk ud på afstand – meget forfaldent på nært hold. Bassinet var samlingssted for sunkne vrage, som var bugseret derind. Havnevæsenet og Fredningsstyrelsen inddrog i møder med Foreningen. Trekroner er det ældste i fortrækken ude i Sundet fra slutningen af 1700-tallet. Siden Eckersberg og ned gennem tiden et fast holdepunkt i utallige maleres havneprospekter.

Middelgrundsfortet, der også nylig er forladt af Forsvaret, men godt vedligeholdt, er der afsluttet fredningssag på nu.

Flakfortet – helt ude ved Saltholm, derfor den korrekte betegnelse – Saltholms Flakfort – var forladt flere år tidligere. Flittige stenfiskere havde gjort, hvad de kunne for at ødelægge det – ved at »fiske« sten fra molerne.

Sejlsportsfolk i Flakfortinstitutionen (hvor Foreningen er repræsenteret) har gennem de senere år med økonomisk bistand og ved et stort arbejde fået fyldt de fleste af hullerne ud. Ellers var fortet blevet brudt gradvis ned af sø- og isgang. Der er en dejlig rummelig havn derude – et godt sted for lystfiskere og et herligt stop for langtursejlere. Tilmed forefindes restaurant – og nu føres der tilsyn.

Alt dette om forterne. De kan, med undtagelse af Trekroner, vel næppe indgå i den løbende konkurrence om havnens fremtid – men måske i idékonkurrencen, for de er kulturhistorisk interessante, utvivlsomt brugelige med lidt fantasi – se på Flakfortet – og er markante led i en flot havneindsejling. Fra gamle tider – Københavns red.

Foreningens havnefrontudvalg krævede nærmere kontakt for befolkningen til havnearealerne, nedrivning af overflødige skure, par-

keringsanlæg o. lign. samt flere søpromenader som den fra Sct. Annæ Plads til Toldboden.

Arbejdet på at ændre den tidligere Toftegårds Plads endestation med dens opmarch af busser til en – man tør måske sige oase – med anlæg, vand og skulpturer var afsluttet.

Allerede fire år tidligere begyndte Foreningen forhandlinger med stadsarkitekten om, hvilket sted i byen, der skulle vælges.

Toftegårds Plads var et godt valg, og nu fortsatte forhandlingerne også med stadsingeniøren og stadsgartneren og så selvfølgelig med den valgte kunstner, billedhuggeren Jens Flemming Sørensen. Og midlerne hertil? Statens Kunstfond bidrog med 360.000 kr. og Foreningen med 120.000 kr. gennem en donator blandt Foreningens medlemmer. Kommunen sørgede for installationer til vandanlæg etc. Resultatet: Alle – ikke mindst beboere i området har været glade. Og anlægget er vel et besøg værd – særlig når træerne grønnes.

I øvrigt – til fremme af byens grønne side – krævedes igen, at stadsgartnerembedet var så vigtigt, at det ikke burde være underlagt stadsingeniøren. Men det er det stadig.

I 1982 fik Foreningen en betydelig arv efter direktør C.C. Hoffgaard, mangeårigt bestyrelsesmedlem, som var en kender og elsker af byen.

*Toftegårds Plads.
Indviet 1982.
Gæster og fastboende i
det dejlige rum.*

Mest om Amaliehaven og andre havnepunkter

I fortsættelse af sidste år kunne Foreningen i 1983 meddele, at fredningen af Trekroner nu var endelig. (Og fortet blev i øvrigt i 1984 af havnen overdraget til Staten – Miljøstyrelsen – for tre kroner!) ligesom der blev bevilget 1,7 mill. kr. til en rent foreløbig istandsættelse.

Det store slag i 1983 stod om Amaliehaven. Foreningen havde som tidligere nævnt med sin tak foreslået en konkurrence, og stadsarkitekten var i øvrigt fremkommet med et forslag.

Konkurrence blev der intet af. Giveren A.P. Møllers fond havde entreret med en belgisk havearkitekt og en italiensk skulptør. Gavens størrelse taget i betragtning lammede det vel også andet initiativ fra Rådhuset. Foreningen kom med forskellige indsigelser offentligt mod anlæggets udformning. Visse af bestyrelsens medlemmer fandt, at det skulle have været samtidig med parkens åbning, men indsigelserne kom først en uges tid senere, hvilket førte til brud indenfor bestyrelsen.

Det må konstateres i dag, at Amaliehaven har opnået folkeyndest, og det turde vel være vigtigt. Ligesom det ikke bør glemmes hvilket forbygget rod, der lå der tidligere.

Så medvirkede Foreningen til, at de skæmmende nu ubrugelige pakhuse ved den tidligere Bornholmsbådkaj blev fjernet. Det åbenbarede et dejligt udsyn mod den lille havn på Christianshavnsiden og til Philip de Langes to palæer samt Frelsers kirke. Udenrigsministeriet er i øvrigt, mod løfter, kravet for langt frem med nybygningerne. Og nu venter Foreningen, at der snart sker noget med den grimme række pakhustage langs Christians Brygge.

Igen nævnes den gamle bryghusgrund. Lad den være ubebygget –

Foreningens gamle og stadig gældende motto.

bevar, som det tidligere er sagt udsigten ind over Slotholmens murmasser, tårne og spir.

Der råbes »vagt i gevær« overfor planlagt nybyggeri på Sukkerfabrikkernes grund overfor Frederiksholms Kanal. Det er et såre vigtigt »point de vue« for et af vore bedste byperspektiver, allerede delvis maltrakteret ved udsynet mod højhushotellet Scandinavia. Dette blev i begyndelsen af 70'erne opført i modstrid med kommunens egen dispositionsplan, endvidere i strid med samejeoverenskomsten med Staten samt mod tusindvis af protester herunder naturligtvis fra Foreningen ved brev af 9.10.1969.

Der bør udarbejdes lokalplaner for hele kajstrækningen også B og W's helt hen til Knippelsbro.

1984 – det 99. år

Ekskursioner for medlemmerne til »brændpunkter« i byen har været et fast led i Foreningens arbejde gennem årene. Ligesom selvfølgelig medlemsmøder.

I 1984 var man på Christiania, hvor der udover de sociale aspekter også er en række gamle, og interessante ejendomme, ofte fredede, som ikke bør gå til.

Og en havnerundfart med sagkyndig vejledning var helt på sin plads nu, hvor havnekonkurrencen, finansieret af Byggeriets Realkreditfond med 1,3 mill. kr., var igang.

Udover Trekronefredningen havde Foreningen jo rejst en så velmotiveret fredningssag på Søvavillonen, at fredningen gik endeligt

Den dejlige rødstensmur om Petri Kirke set fra Larslejsstræde.

igennem. Nu venter man kun på, at bygningen skal blive restaureret og gjort brugbar. Bruges fredede bygninger ikke, indtræder det forfald, som på længere sigt gør fredninger illusoriske.

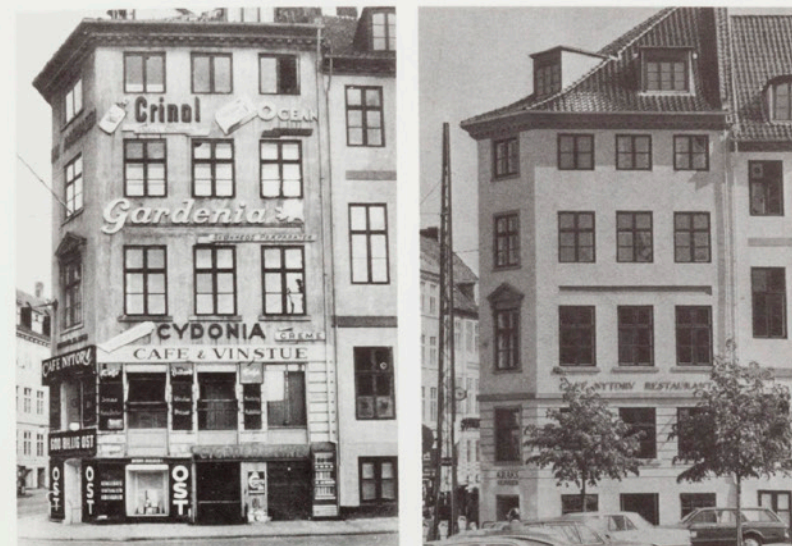
I København har vi endnu adskillige gader med 1800'tallets huse, bygninger med deres rolige og dog forskelligartede, harmoniske præg. Det professor Elling kaldte at husene fører dannet tale indbyrdes. Derfor rejstes tillige af Foreningen fredningssager på Larslejsstræde 13, 15 og 17 (andre var allerede fredede). De ligger overfor Petri Kirkes dejlige, bastante rødstensmur.

Også i Krystalgade mente Foreningen, at der var væsentlige huller i fredningen, og det måtte synes naturligt tillige at rejse fredningssager på nogle empirehuse dér – vis a vis Synagogen.

Fredede bygninger kan som sagt forfalde, men de kan også ødelægges af markskrigriske reklamer, grimme udhugninger til vinduer, ubehagelige, blinkende lys o.s.v. Her på slutningen kan også dette nævnes igen, og bevis er ført for, at forretningerne ikke sælger bedre af den grund. Den stilfærdige, velklædte sælger vil altid sælge bedre end den stortalende og spraglede.

Derfor også forhandlinger med ejeren af den fredede ejendom Amagertorv 1 – hjørnet ud mod Storkespringvandet. Det ser ud til at ville lykkes.

Gennem flere år var Foreningen i stadig kontakt med stadsarkitekten for at få en dekoration på den usædvanligt triste og beskidte, cementpudsede gavl i Gothersgade (ved Aldi – nær Adelgade). Det var så heldigt, at Kommunen ejede bygningen. Og nu er det lykke-

des ved kommunale midler. Malerinden Jytte Augustesen har givet os alle, som kommer forbi, en farvestrålende, glad oplevelse.

Foreningen er – ved udgangen af 1984 – i gang med – sammen med Kommunen – at finde en god plads til endnu en vandkunst. Den donator, som stod bag Foreningen ved Toftegårds Pladsanlægget, er også med i overvejelserne her. Det ville være dejligt, om sagen kunne være besluttet til 100 års jubilæet den 9. maj 1985.

Den 7. marts 1984 sendte Foreningen en længere indsigelse til Rådhuset mod det forhold, at Kommunen ved byggerier i de centrale dele af byen i al for høj grad favoriserede kontorejendomme på bekostning af boliger, frie områder, mindre håndværksvirksom-

heder o. lign. Det forøger trafikpresset urimeligt på visse tider og gør byen øde efter kl. 16.

For mange afgørelser synes at blive ordnet for stilfærdigt gennem byggesagsafgørelser, boligkommissionsafgørelser m.m.

Og så er der gået 10 år siden debatten om den store kommunalplan begyndte på Rådhuset. Nu må den vel snart komme. (Debatoplægget § 6 redegørelsen kom i 1980 – og selve planen var forventet i 1981). I mellemtiden laver man stykvis lokalplaner for eks. to for sydhavnsområdet, der synes at foregribe både havneplan – og kommuneplan.

Foreningen glider nu ind i et nyt århundrede. Da den er startet i 1885 er den vel en af verdens ældste miljøringsforeninger – om ikke den ældste – organiseret i fast og varende foreningsform.

Det må være håbet, at der også i fremtiden findes borgere og gode sagkyndige, som vil bære den videre. Det vil der altid være et behov for – viser erfaringen.

Redaktionen sluttet december 1984.

*Sådan kan det gøres...
men heldigvis også anderledes.*

*Kraks hus – hjørnet af Nytorv og
Rådhusstræde.*

I følge Foreningens love § 1 er formålet som følger:

Foreningens formål er at arbejde for at bevare og øge Hovedstadens skønhed.

Formålet søges bl.a. fremmet ved at skabe større fortrolighed med og interesse for byens arkitektoniske og andre byæstetiske værdier ved at samle til drøftelse af hovedlinierne for dens udvikling og ved at være talsmand overfor stat og kommune i disse spørgsmål.

Diplomeringer

1952

Københavns Havnebestyrelse
for Ndr. Toldbod - Langelinieanlægget.
Arkitekt: Einar Madvig.

Ny Carlsbergfondet
for dettes restaurering af »Bryggergården«, Knabrostræde 11-13 (og Brolæggerstræde 5).
Arkitekt: Viggo Sten Møller.

Gladsaxe almenlystige Boligselskab
for Parkbebyggelsen »Søndergårds-parken« i Bagsværd.
Arkitekter: Poul Ernst Hoff og Bennet Windinge.

1953

Københavns Kommune
for Nørre Alle-udvidelsen i forbindelse med Lersø Parkalle-anlægget.

Stadsingeniørereens og Stadsarkitektens
Direktorat.

Københavns Kirkefond
for kirken ved Sjælør Boulevard.
Arkitekt: Holger Jensen.

1954

Statsanstalten for Livsforsikring
for opførelsen af selskabets nye hovedsæde i Kampmannsgade 4.
Arkitekter: Frits Schlegel og Mogens Lassen.

General Motors International A/S
for udførelsen af det daværende lysreklameanlæg på Pantoptikonbygningens tag.
Arkitekt: Gunnar Biilmann Petersen.

1956

Kommandanten i Kastellet
for restaureringen af Kastelsvolden.

Stadsgartner Jacob Bergmann
for restaureringen af Kastelsvolden.

Vinhandlerforeningen for Danmark
for restaureringen af Vinhandlerforeningens hus i Magstræde 7.

Tivoli A/S
for opførelsen af Tivolis koncertsal.
Arkitekter: Frits Schlegel og Hans Hansen.

1957

Direktør, cand.polit Leif Berg

Foreningens nye bomærke tegnet af arkitekt Naur Klint.

for restaureringen af ejendommen Overgaden oven Vandet 52.
Arkitekt: Hans Henrik Engqvist.

Ejendomsaktieselskabet Søllerød Park
for opførelsen af bebyggelsen Søllerød Park.
Arkitekter: Eva og Niels Koppel.

Sømandsmissionen i København
for restaureringen af ejendommen Nyhavn 22.
Arkitekt: Peter Koch.

1959

Ejendomsaktieselskabet Lufthavnsparken og Ejendoms A/S Midtpunkt
for ejendommen Skottegården med til-

hørende butikscentrum og biograf i Kastrup.
Arkitekt: Jean Fehmerling.

Den katolske Kirke, Skt. Knud Lavards Kirken i Lyngby
Arkitekt: Carl R. Frederiksen.

1962

Magasin du Nord A/S
for ombygningen af ejendommen på hjørnet af Kgs. Nytorv og Lille Kongensgade.
Arkitekt: Erik Møller.

Den selvejende institution Blanche
for nybygningen Åbenrå 20.
Arkitekt: Steen Eiler Rasmussen.

Per Reumert A/S
for restaureringen af ejendommen Snaregade 8.

1963

Brøndbyernes nye administrationsbygning.
Arkitekt: Svenn Eske Kristensen.

Magasin du Nord A/S
for nybygning i Lyngby.
Arkitekter: Gunnar Krohn og Hartvig Rasmussen.

1964

Ministeriet for kulturelle anliggender
for restaureringen af ejendommen Nybrogade 2 ved Gl. Strand.
Arkitekt: Peter Koch.

Kvindeligt Arbejderforbund
Nybygningen Ewaldsgade 3.
Arkitekt: Ole Buhl.

Dag- og Nathospitalet Montebello i Gentofte
Nybygning.
Arkitekter: Poul Ernst Hoff og Bennet Windinge.
Landskabsarkitekt: Sven Hansen.

1965

Musikhistorisk Museum
for restaureringen af ejendommen Åbenrå 32-34.
Arkitekter: Vilhelm Wohlert og Jørgen Bo.

1967

Gladsaxe Kommune (borgmester Erhard Jacobsen)
Høje Gladsaxe
Arkitekter: Poul Ernst Hoff og Bennet Windinge.

Lillemosegård
Arkitekter: Erik Ejlers og Henning Graversen.

1969

Kildeskovshallen
Bygherre: Gentofte Kommune.
Arkitekter: Karen og Ebbe Clemmensen.
Ingeniør: Ostenfeld og Jønsson.
Landskabsarkitekt: Agnete Muusfeldt.

Virumhallen
Bygherre: Lyngby-Taarbæk Kommune.
Arkitekter: Gunnar Jensen og Finn Monies.

1972

Soli Deo Gloria
Knabrostræde (Unge Kristne).
Arkitekt: Jørgen Olesen.

Nyhavn Hotel, Nyhavn 71
Bygherre: Murermester Arp Hansen.
Arkitekter: Hertz og Ramsgaard Thomsen.

Buddinge Kirke
Bygherre: Buddinge Sogns Menighedsråd.
Arkitekter: Ib og Jørgen Rasmussen.

1973

Pistolstræde
for restaurering og ombygning.
Bygherre: Finn Birger Christensen.
Arkitekt: Erik Møller.

1974

Cado - Center
H.C. Andersens Boulevard.
Arkitekt: J. Raaschou-Nielsen.

1975

Gothersgade 87
for restaurering.
Arkitekter: Guldbrandsen, Harild og Sand Kirk.

Gothersgade 89
for restaurering.
Bygherre: Jacob Asbæk.

Plejhjemmet Bystævneparken i Husum.
Bygherre: Københavns Kommune.
Arkitekt: Stadsarkitektens direktorat v. arkitekt Viggo S. Jørgensen.

1977

Magstræde 6
for restaurering.
Bygherre: Kgl. Brand.
Arkitekt: Zacho Davidsen.

Kaysergården
for nybyggeri, Kronprinsessegade.
Bygherre: Københavns Kommune.
Arkitekter: Ib og Jørgen Rasmussen.

1978

Hvidovre Hospital
for nybyggeri.
Bygherre: Københavns Kommune.
Arkitekter: Gunnar Krohn og Hartvig Rasmussen.

Møstings Hus
for genopførelse.
Bygherre: Frederiksberg Kommune.
Arkitekt: Kommunens arkitektafdeling.

Bing & Grøndahl
for restaurering og nybygning.
Arkitekt: Knud Peter Harboe.

1979

Grønnegade 27, 29 og 31
for restaurering.
Arkitekt: Ejvind Draiby.

1981

Øster Fælledgården
for nybyggeri.
Bygherre: Nationalbanken.
Arkitekter: Viggo Møller Jensen,
Tyge Arnfred og Jørn Ole Sørensen.

1982

Væksthuset, Botanisk Have
for restaurering.
Arkitekt: Eva Koppel.

Kastellet
for restaurering af bygninger.
Bygherre: Forsvarets Bygningstjeneste.

Solbjerg Have
for nybyggeri.
Bygherre: K A B.
Arkitekt: Viggo Møller Jensen,
Fællestegnestuen.

Væksthuset i Botanisk Have – en fin støbejernsbygning fra 1872-74 blev fornyet, genskabt og diplomeret af Foreningen i 1982.

Foreningens større publikationer:

1908 VORE ALTANER

Deres Udsmykning Tilplantning og Pasning af J. N. Risum.
Tegninger af Juul-Møller. 54 sider.

1912 Gravminder fra Københavns og Frederiksbergs Kirkegarde.
Forord af overretssagfører J. Werner. 60 sider.

1914 KJØBENHAVN

Som den er og som den burde være.
Tegninger af Kr. Kongstad. 190 sider.

Forord

Kjøbenhavn – Mindernes By. *Af Forfatter Sophus Michaëlis*
Kjøbenhavn – som den har været. *Af Kontorchef M.F. Sødring*
Kjøbenhavnske Nybygninger. *Af Arkitekt K. Varming*
Byplanlægningens Love. *Af Arkitekt Egil Fischer*
Gader og Pladser. *Af Docent P. Johansen*
Monumenter. *Af mag. art. Sigurd Müller*
Bevaring af Gammel Bygningskunst. *Af cand. mag. Vilh. Lorenzen*
Naar Storbyen udvikler sig. *Af Redaktør H. Boesgaard*
Træer og Blomster i Byen. *Af Havearkitekt E. Erstad-Jørgensen*
Kjøbenhavn og Havet. *Af Forfatter L. C. Nielsen*
Kjøbenhavns Omegn. *Af Forfatter Johs. V. Jensen*
Haandværkskunst og Kunsthaandværk. *Af Professor C. Nyrop*
Offentlig Mening. *Af Redaktør Christian Gulmann*

1956 OM BYENS TRÆER

af havearkitekt Ingwer Ingwersen. 88 sider.

1960 KØBENHAVN I SØGELYSET

Noget af et puslespil ved V. Malling.
Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse 1885-1960.
71 sider.

Fotos fra Det kongelige Biblioteks
fotosamling og af fotograferne:

Lennard
L.K. Crone
Ellen Thoby
Ole Akhøj
Adam Wolden-Ræthinge
m.fl.

Omslagsillustrationer/Kirsten Kildegaard
Lay-out/Kraks Reklame Service
Sats/Carvi Sats
Trykning/Bogtrykkeriet Athene
Reproduktion/Søborg Repro A/S

I kommission hos Nyt Nordisk Forlag
Arnold Busck A/S – Købmægergade 49,
DK-1150 København K.

ISBN nr. 87-17-05375-7